TURUN YLIOPISTO

Översättning av finska idiom till svenska i Miika Nousiainens roman *Roten till det goda*

Roosa Vapola

Avhandling pro gradu

Examensprogrammet för språkinlärning och språkundervisning, Nordiska språk
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet

Maj 2023

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

Avhandling pro gradu

Examensprogrammet för språkinlärning och språkundervisning, Nordiska språk
Roosa Vapola
Översättning av finska idiom till svenska i Miika Nousiainens roman *Roten till det goda*
Antal sidor: 42 s., 6 s. bilagor.

Syftet med avhandlingen har varit att undersöka hur finska idiom har översatts till svenska i Miika Nousiainens roman *Juurihoito* och i dess svensk översättning *Roten till det goda*. Med hjälp av översättningsstrategier kan de svenska motsvarigheterna delas i ordagranna översättningar, svenska idiom med egen formulering och normaluttryck. Översättning av idiom har undersökts relativt lite. Därför är det intressant att veta mer om det.

Materialet har avgränsats till de första 66 sidorna i den finska romanen. Totalt har jag analyserat 80 fall. I studien används deskriptiv översättningsanalys. Först letade jag fram de finska idiomen och skrev upp dem och därefter letade jag fram de svenska motsvarigheterna. Resultaten presenteras först kvantitativt. Efter det analyseras de finska idiomen och deras svenska motsvarigheter kvalitativt. Olika fall diskuteras i tre grupper baserat på Ingos (2007) översättningsstrategier.

Resultaten visar att svenska idiom med egen formulering är den mest använda översättningsstrategin med 44 fall. Dessutom används normaluttryck 22 gånger. Ordagranna översättningar förekommer endast 12 gånger. Av resultaten framgår också att några finska idiom har utelämnats i den svenska romanen. Att normaluttryck använts relativt ofta är överraskande. Det är viktigt att notera att resultaten möjligtvis hade sett lite annorlunda ut om materialet skulle ha varit mer omfattande. Resultaten visar också att man i både svenska och finska ofta använder likadana idiom.

Nyckelord: fraseologi, idiom, översättning, finska, svenska

Innehåll

1 Introduktion 5

1.1 Syfte och frågeställningar 5

1.2 Material och metod 5

1.3 Uppsatsens disposition 6

2 Teoretiska utgångspunkter 7

2.1 Lexikografi 7

2.2 Fraseologi 7

2.2.1 Två inriktningar i fraseologin 8

2.3 Definition av idiom 10

2.4 Översättning och pragmatikens roll 12

2.4.1 Språkinterna och interspråkliga situationsfaktorer 12

2.5 Att översätta idiom 13

2.5.1 Strategier för översättning av idiom 15

3 Material och metod 17

3.1 Romanen Juurihoito 17

3.2 Om författaren 17

3.3 Metod 17

4 Analys 19

4.1 Kvantitativ översikt 19

4.2 Kvalitativ analys 20

4.2.1 Idiom som har översatts ordagrant 20

4.2.2 Idiom översatte med egen formulering 24

4.2.3 Normaluttryck 33

4.2.4 Oklara fall 35

5 Sammanfattning och diskussion 38

Litteratur 41

1 Introduktion

För att översätta till ett främmande språk, krävs det att man känner till de uttryck som används i språket. Ibland kan det vara svårt att tolka ett uttryck om man inte har sett det förr. Varje språk har sina specifika uttryck och därutöver idiomatiska uttryck eller idiom. Till exempel Grant och Bauer (2004: 40) definierar idiom på följande sätt (min översättning): ”betydelsen hos ett idiom kan inte förutsägas utgående från betydelsen hos dess konstituenter”. Detta är en typisk definition för idiom, som avspeglar mångtydighet och variation beroende på synvinkeln.

Idiom har undersökts relativt lite och därför är det nyttigt att forska mer i dem. Vi kan lära oss mer om olika drag hos idiom till exempel genom att forska olika typer av dem. I denna studie undersöker jag hur finska idiom har översatts till svenska i en roman eftersom det är intressant att se hur olika eller lika svenska motsvarigheter är jämfört med finska idiom. Dessutom är det intressant att veta vilka typer av idiom som förekommer i romanen också på originalspråket.

1.1 Syfte och frågeställningar

I denna studie, som behandlar samma ämnesområde som min kandidatavhandling (Vapola 2020), utreder jag hur finska idiom har översatts till svenska i Miika Nousiainens roman *Juurihoito* (2016) och dess svensk översättning *Roten till det goda* (2017). Med andra ord undersöker jag hur de finska idiomen och deras svenska översättningar motsvarar varandra. Jag redogör för om de svenska idiomen är ordagranna översättningar från finska, om de fått en annan idiomatisk formulering eller om de i stället har förklarats med normaluttryck utan idiomatisk betydelse. Mina forskningsfrågor är följande:

- Vilka idiom används i det finska originalet?
- Vilka motsvarigheter finns det i den svenska översättningen?
- Hur motsvarar de svenska översättningsmotsvarigheterna de finska idiomen?

1.2 Material och metod

Materialet för studien är Miika Nousiainens roman *Juurihoito* och dess svenska version *Roten till det goda* som översatts av Mårten Westö. Handlingen i romanen är både intressant och

också humoristisk. Språket i romanen är därför också rikt och innehåller många idiom som jag vill undersöka.

Jag använder mig av deskriptiv översättningsanalys i studien, vilket innebär att jag undersöker hur de svenska idiomen motsvarar de finska idiomen. Det första steget i forskningsprocessen var att leta fram de finska idiom i romanen och därefter hitta de svenska motsvarigheterna i översättningen. Både finska och svenska idiom skrevs ner i Excel för att samla ihop materialet på ett praktiskt sätt. Resultaten presenteras först kvantitativt. Därefter analyserar jag dem kvalitativt genom att beskriva och visa ett antal finska idiom och deras svenska motsvarigheter. Både de finska idiomen och deras svenska motsvarigheter jämförs med ordböcker för att fastställa att de är idiom som används i språket.

1.3 Uppsatsens disposition

I kapitel 2 presenteras teoretiska utgångspunkter för studien, dvs. lexikografi och fraseologi. Dessutom definierar jag idiom och beskriver särdrag för dem. Därefter beskriver jag hur pragmatiken påverkar översättningar och diskuterar andra viktiga aspekter vid översättning av idiom. I kapitel 3 presenteras materialet och metoderna för studien närmare. I kapitel 4 ger jag först en kvantitativ översikt av idiomen. Efter det analyserar jag dem kvalitativt genom att beskriva dem noggrant och jämföra finska och svenska idiom med varandra. I kapitel 5 sammanfattar jag kort resultaten, diskuterar dem och reflekterar kring hur avhandlingens ämne kunde studeras vidare.

2 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel behandlas områden inom språkforskning som anknyter till idiom. I avsnitt 2.1 diskuterar jag först *lexikografi*, och därefter i 2.2 *fraseologi*. I avsnitt 2.2 definierar jag också idiom och beskriver deras kännetecknande drag. Därefter fokuserar jag på översättning och beskriver vilken pragmatikens roll är vid översättning i avsnitt 2.4 samt behandlar andra viktiga aspekter vid översättning av idiom i avsnitt 2.5.

2.1 Lexikografi

Enligt Hartmann (2001: 4) kan lexikografin indelas i forskning i ordböcker samt utarbetning av dem, av vilket det förra representerar teori och det senare användning. Lexikografin är ett stort och komplext forskningsområde. Det finns många orsaker till det, men en av de viktigaste är att man kan få lexikografisk information från flera olika källor (t.ex. ordböcker) som varierar sinsemellan. (Hartmann 2001: 8.) Ordböcker är också viktiga för min studie för att jag analyserar resultaten med hjälp av dem.

Hartmann (2001: 5) konstaterar att man i forskning i ordböcker fokuserar på flera olika aspekter. Han nämner till exempel bedömning av ordböcker, vilket innebär att man bedömer flera olika ordböcker och de föreställningar som människor har om dem. Ordböckernas typologi visar mångfalden av olika genrer inom lexikografi. Därtill nämner Hartmann (2001: 6) användningen av ordböcker, som visar kunskapen om hänvisning till ordböcker och också andra verk. Området omfattar vidare hur hänvisandet sker i praktiken och hur det undervisas i det. Avsikten med användningen av ordböcker berör även min studie.

2.2 Fraseologi

Enligt Korhonen (2018: 16) är intresset för samlande av ordspråk inte något nytt utan började för länge sedan; redan sumererna dokumenterade ordspråk med hjälp av kilskrift. Fraseologin som forskningsområde har emellertid inte existerat så länge. Det var först på 1930-talet som man började fundera på om fraseologin borde erkännas som ett separat forskningsområde inom språkvetenskap. (Korhonen 2018: 16.). Gries konstaterar (2008: 3) att forskningen inom fraseologi har gått mycket framåt under de senaste åren och gränsdragningen till andra språkliga fenomen och fenomen inom fraseologin har underlättats till en viss grad. Enligt Korhonen (2018: 16) är forskningsområdet omfattande och det finns många termer inom det. Också Granger och Paquot (2008: 27) påpekar att terminologin inom fraseologin omfattar

många olika termer, vilket kan vara förvirrande. Ytterligare har utvecklingen inom fraseologin påverkats av att det ställvis har varit oklart vilka fenomen som ska studeras med hjälp av fraseologi (Granger & Paquot, 2008: 27).

Korhonen konstaterar (2018: 13) att termen fraseologi har två betydelser: a) en fixerad kombination av ord som bildar en helhet och b) ett forskningsområde inom språkvetenskapen som fokuserar på fixerade kombinationer av ord. Forskningen om fixerade kombinationer av ord innefattar fraser, satser och texter. Termerna *fraseologism* och *frasem* är överbegrepp för fraseologiska uttryck. I engelskspråkig litteratur används termen *set phrase* mer än *frasem* och dessutom är termen *idiom* vanlig som överbegrepp. I svenskspråkig forskning används också ofta begreppet *talesätt* som i praktiken betyder samma sak. Användningen av dessa termer är frekvent speciellt vid fraser och satser i fraseologin. (Korhonen 2018: 14.)

Fraseologin omfattar flera underkategorier. Korhonen (2018: 14) ser *idiomatiken* och *paremiologin* som de viktigaste kategorierna av alla. Idiomatik kan antingen hänvisa till en helhet av idiomatiska uttryck eller till en del av forskningsområdet. Termen *idiom* innebär att man inte kan veta ett uttrycks betydelse utgående från betydelsen hos komponenterna. Det är ändå möjligt i viss mån att sluta sig till betydelsen för ett idiom. (Korhonen ibid.) I paremiologin fokuserar man på ordspråk. Det finns också termer som i varierande grad anknyter till fraseologi och gäller satser eller fraser samt huruvida uttrycken i fråga är idiomatiska eller icke-idiomatiska. Ett exempel på detta är *kollokationer* som ofta inkluderar en kombination av ett verb och ett substantiv eller en kombination av ett substantiv och ett adjektiv. (Korhonen 2018: 15.)

2.2.1 Två inriktningar i fraseologin

Enligt Granger och Paquot (2008: 28) finns det två centrala inriktningar inom fraseologin. Den traditionella inriktningen har representerats speciellt av språkvetare från Sovjetunion och andra länder i Östeuropa (Cowie 1998: 1). Ofta är avsikten inom denna inriktning att urskilja fraseologiska enheter från varandra med hjälp av normer i språkvetenskapen (Cowie 1998: 6). Den andra inriktningen är relativt ny och baserar sig på Sinclairs lexikografiska verk (Granger & Paquot 2008: 29). Den är ganska annorlunda jämfört med den förra, och syftet är att identifiera lexikaliska samtidiga förekomster med hjälp av en kombinerad korpus-orienterad metod (Sinclair 1987). Ytterligare använder Nesselhauf (2004) (refererad i Granger & Paquot 2008: 29) termen *frequency-based approach*, som innebär att man får fram massor av möjliga ordkombinationer, av vilka vissa av inte är relevanta för de kategorier som undersöks

språkvetenskapligt. Sinclairs modell av språket innebär att fraseologiska punkter är mycket mer centrala än enskilda ord. Synvinkeln har fått kritik för att den ansetts vara för radikal. Det är viktigt att notera att avgränsningen av det som anses höra till forskningsområdet fraseologi varierar mellan de två inriktningarna. (Granger & Paquot 2008: 29.) Med hjälp av figur 1 illustrerar Granger och Paquot (2008: 29–30) hur suddiga gränser fraseologin faktiskt har.

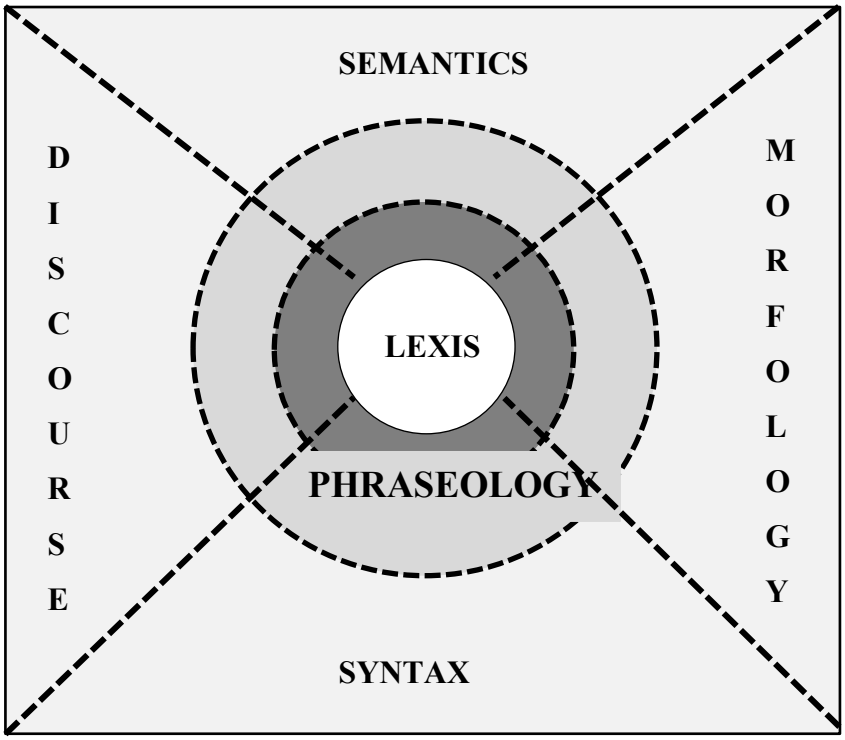

Figur 1. Fraseologi som vittomfattande eller mer begränsad (Granger och Paquot 2008).

Figur 1 omfattar fyra stora forskningsområden som fraseologin överlappar med: semantik, morfologi, syntax och diskurs. Figuren inkluderar båda de två inriktningarna inom fraseologin, av vilka den nyare inriktningen (markerad med ljusgrått) är mer omfattande än den traditionella (markerad med mörkgrått); den nya inriktningen överlappar sålunda lite mer med ovannämnda forskningsområden. Av figuren framgår det dessutom hur fraseologin är ett mycket omfattande forskningsområde för att det anknyter till så många andra områden inom språkvetenskapen.

Enligt Granger och Paquot (2008: 41) kunde den nya inriktningen vara till nytta för hela fraseologin som forskningsområde. Problemet är att de två inriktningarna inte ligger så nära varandra. De kunde gärna båda införliva nya rön, vilket samtidigt skulle göra dem mer enhetliga. Granger och Paquot (2008: 41) konstaterar emellertid att inte alla som forskar i traditionell fraseologi är medvetna om fördelarna med korpusbaserade metoder vid

excerpering och analys. På samma sätt har forskare inom nyare fraseologi inte nödvändigtvis reflekterat över hur den traditionella inriktningen kunde vara till nytta också för dem. Terminologin måste utvecklas och förtydligas ytterligare för att ett närmande av de två inriktningarna ska lyckas.

2.3 Definition av idiom

Idiom spelar en stor roll vid användning av språk. Att känna till idiomen i ett visst språk betyder vanligtvis att man behärskar det språket väl. Ibland är det emellertid svårt att tolka vilken betydelsen hos ett idiom faktiskt är. Redan att kunna definiera ett idiom kan vara svårt. Det är viktigt att notera att definitionen för idiom varierar inom språkvetenskap. Därtill varierar termerna för idiom. Till exempel i engelskspråkig litteratur används termen *idiom* mest. Också på svenska används *idiom* ofta men ibland även termen *lexikaliserad fras* (Sköldberg 2004: 19–20).

Enligt Glucksberg (2001: 68) skiljer sig idiom från andra fasta fraser i att betydelsen hos idiom inte är logisk och den idiomatiska betydelsen och den språkliga betydelsen inte sammanhänger. Glucksberg (2001: 68) presenterar följande vanliga sätt att definiera idiom (min översättning): ”en konstruktion vars betydelse inte kan härledas från betydelsen hos de enskilda konstituenterna”. Denna definition gäller dock inte alla idiom, eftersom det ibland också är relativt lätt att tolka deras betydelse baserat på konstituenterna i frasen i fråga. Till skillnad från sådana idiom finns det idiom som *kick the bucket* i engelska, vid vilka det i praktiken är omöjligt att gissa betydelsen. (Glucksberg 2001: 68.) Baker (2011: 67) är av samma åsikt i att det är svårt att försöka tolka den egentliga betydelsen hos idiom med utgångspunkt i de enskilda konstituenter som ingår i dem. Glucksberg (2001: 69) konstaterar vidare att speciellt *kompositionalitet* och *syntaktisk flexibilitet* hos idiom utgör problem för förståelsen hos och användningen av dem. Med kompositionalitet menas hur väl man kan härleda betydelsen hos ett idiom från betydelsen hos enskilda konstituenter. Hur kompositionella idiom är varierar mycket, vilket innebär till exempel att vissa kan vara helt kompositionella medan andra inte alls det är. Syntaktisk flexibilitet relaterar till hur mycket idiomets betydelse beror på dess syntaktisk form och i vilken utsträckning det tillåter syntaktisk analys och transformation. Det är viktigt att beakta att det att konstituenterna i ett idiom inte har någon betydelse inte innebär att idiomet inte kan vara syntaktiskt flexibelt. Idiom kan variera mellan ytterligheterna i fråga om syntaktisk flexibilitet. Baker (2011: 67) konstaterar att den lexikaliska formen hos idiom oftast är fast men också detta varierar mellan

idiom. Langlotz (2006: 3–4) använder termen *fixerad*, som baserar sig på Frasers (1970) term *frozenness*. Detta påverkar hur mycket den lexikaliska formen och de grammatiska aspekterna hos fraser varierar.

Det finns också andra kännetecknande drag för idiom, t.ex. deras form. Sköldberg (2004: 25) konstaterar att idiom kan bestå av en del av en sats eller mening eller en hel sats eller mening. Enligt Langlotz (2006: 3) består ett idiom av två eller flera konstituenter. Vissa forskare som Wood (1986: 95) anser vidare att en del sammansättningar kan kategoriseras som idiom. Langlotz (2006: 3) specificerar att sammansättningar med idiomatisk betydelse, t.ex. partikelverb och ordspråk åtminstone kan ses som sammansatta idiomatiska strukturer. Till exempel *chatterbox* är en sådan idiomatisk sammansättning och *stand by* är ett partikelverb (Langlotz 2006: 3). Men han påpekar att alla forskare inte ser strukturer som detta som idiom. Ett annat kännetecknande drag för idiom är att de är *institutionaliserade* (Sköldberg 2004: 23). Enligt Fernando och Flavell (1981: 44) (refererade i Sköldberg 2004: 23) kan uttryck anses vara institutionaliserade när många känner till dem och är medvetna om att det inte är förnuftigt att tolka deras betydelse bokstavligt. Det kan emellertid ibland vara svårt att veta om idiom är institutionaliserade eller inte. Med hjälp av textkorpusar kan man få information om idiomets frekvens. Ytterligare påverkar olika personers åsikter i vilken mån idiom kan anses vara institutionaliserade eller inte. (Sköldberg 2004: 23–24.)

Sköldberg konstaterar (2004: 25) vidare att ett kännetecknande drag för idiom är att de som helhet har figurativ, det vill säga metaforisk, betydelse. Generellt finns det emellertid ingen konsensus om vilka idiom som har figurativ betydelse (Sköldberg 2004: 24). Detta innebär att det är oklart om idiom för att ha figurativ betydelse måste vara figurativt i sin helhet eller om det räcker att vissa konstituenter i dem har figurativ betydelse. Sköldberg (ibid.) påpekar att Wood (1986: 55) och Nunberg et al. (1994: 492) anser att idiomens betydelse typiskt är figurativ, även om det inte nödvändigtvis avgör vad som är ett idiom eller inte. Ytterligare konstaterar Gibbs (2009: 57) att forskare tidigare ansåg att idiom är ”döda metaforer” eller att de har förlorat sin metaforiska funktion med tiden. Han poängterar samtidigt att många idiom kan anses vara metaforiska och att det är talarens metaforiska kunskap som underlättar förståelsen av idiom.

2.4 Översättning och pragmatikens roll

Det finns olika typer av samhällen och kulturer, vilket man måste ta hänsyn till också vid översättning. Den pragmatiska aspekten är då viktig och handlar om att försäkra att textens syfte uppnås och att översättningen blir lämplig för den nya miljön (Ingo 2007: 126).

2.4.1 Språkinterna och interspråkliga situationsfaktorer

Det viktigt att ta i beaktande källspråkets språkinterna situationsfaktorer (Ingo 2007: 126). Detta innebär att vara medveten om hur källspråkets kultur och miljö har påverkat originaltexten. Dessutom är det viktigt att notera de mottagare som texten är riktad till. Författaren och mottagaren har oftast mycket gemensamt, till exempel livsmiljö, attityder, humor och talesätt. I översättningsprocessen förändras emellertid de situationella faktorerna ofta lite; vissa ursprungliga faktorer passar inte in i måltexten och vissa nya situationella faktorer kommer in i stället. I detta fall talar man om interspråkliga situationsfaktorer. Översättaren bestämmer vilka aspekter som är olika i käll- och målspråkets kultur och måste kompletteras eller ändras på något vis (Ingo 2007: 127). Det är t.ex. rätt typiskt att kultur och tillkomsttid för käll- och måltexten skiljer sig åt relativt mycket. Som Ingo (ibid.) påpekar ligger ändå vissa språk och kulturer nära varandra. Att till exempel översätta en finlandssvensk politisk text till finska är lätt för det är fråga om samma samhälle, medan det inte är lika lätt att översätta en motsvarande text från rikssvenska till finska.

Textens funktion spelar därtill en stor roll vid översättning (Ingo 2007: 127). Vanligtvis delar man in *grundfunktionerna* i informativ, expressiv och imperativ funktion. Vid informativ funktion är själva informationen det viktigaste i budskapet. Till exempel texter som referat, reportage och nyheter har informativ funktion. Enligt Ingo (2007: 128) framhäver expressiv funktion däremot de känslor som texten väcker hos läsare. Meningen är då att översättaren ska bibehålla de känslor som kommer upp i texten, men det är också möjligt att ändra textens syfte lite. Till exempel i skönlitteratur och lyrik har den expressiva funktionen en stor roll. Vid imperativ funktion är slutligen mottagaren av texten det mest centrala, dvs. den som mottar de beteendemodeller och handlingsmönster som texten uttrycker. Texter som religiös litteratur, läroböcker, matrecept och bruksanvisningar representerar den imperativa funktionen.

Ingo (2007: 129) betonar att man när man översätter bör reda ut vilken funktion ett textavsnitt har i källtexten och på basis av det använda en lämplig översättningsmotsvarighet. Vid den

informativa funktionen bör översättaren fokusera på ordens denotation och vid den expressiva funktionen på ordens konnotation och talarens subjektiva betraktelsesätt om det finns ett sådant. Ingo (2007: 129) exemplifierar detta med hur meningen *Det är förskräckligt kallt här* kan vara mångtydig och tolkas som antingen informativ, expressiv eller imperativ. Meningen har informativ funktion om man tolkar den på det viset att den ger information om att det är kallt i rummet, medan den är expressiv om man fokuserar på att talaren har en subjektiv uppfattning om att det är kallt. Slutligen kan meningen ha imperativ funktion om den tolkas på det viset att en person vill att någon stänger fönstret för att det är för kallt.

2.5 Att översätta idiom

Att översätta kan vara krävande om man har bristfälliga språkkunskaper i målspråket. Varje språk har dessutom sina egna idiomatiska uttryck. Trots det kan vissa idiom vara rätt likadana i olika språk, till exempel om kulturerna i vilka språken talas ligger nära varandra.

Om översättningsprocessen blir lyckad ger det också läsaren ett bra intryck. Enligt Baker (2011: 78) är användningen av bekanta fraser i målspråket viktigt vid översättning (min översättning): ”genom att använda för målspråket typisk fraseologi – vanliga kollokationer, språkets egna fixerade och semi-fixerade uttryck, lämplig idiomacitet och så vidare –förbättra textens läsbarhet”. Venuti (1995) (refererad i Epstein 2012: 105) påpekar samtidigt att alla experter inte är av samma åsikt; vissa anser att det är viktigt att översättningen också innefattar en del mindre bekanta fraser på målspråket. Epstein (2012: 105) specificerar att användning av obekanta fraser i översättningar lämpar sig bättre i texter för vuxna läsare än texter för barn, som kan uppleva obekanta fraser som främmande och svåra.

Epstein (2012: 107) sammanfattar att man i översättningsprocessen bör gå igenom följande stadier: utreda funktionen för idiomet, ta i betraktande idiomets roll både i källspråket och målspråket, observera hur tidigare översättningar har översatt idiomet och välja en strategi för översättningen. Med tidigare översättningar hänvisar Epstein till andra likadana texter som den som man för tillfället översätter. Baker (2011: 68–69) tillägger att det kan uppstå problem speciellt med två saker i översättningen. Det kan vara utmanande att notera vad som faktiskt är ett idiom är och förstå dess riktiga betydelse. Det andra problemet uppstår när man måste bedöma om översättningens betydelse är lämplig för målspråket. Om översättaren till exempel har svårigheter att förstå en fras i originaltexten och den verkar vara konstig, betyder det ofta att det är ett idiom. Översättaren kan inte då tolka frasen ord för ord om hen inte känner till

idiomet. Ytterligare konstaterar Baker att det finns idiom som är genomskinliga (*opaque idiom*), dvs. nästan logiska i sin lexikaliska form och på samma gång relativt lätta att identifiera. Det finns emellertid också idiom som ibland kan vara mer utmanande att identifiera som idiom. Baker (2011: 69) beskriver dem som missvisande för att de har en bokstavlig betydelse samtidigt som den idiomatiska betydelsen inte är så tydligt presenterad i texten, vilket kan göra det svårt för översättaren att inse att det är fråga om ett idiom. En utmaning till kan vara att idiomet i källspråket är snarlikt motsvarigheten i målspråket, men betydelserna skiljer dem åt. I sådana fall kan det hända att översättaren ändrar på betydelsen i målspråket för att hen inte är medveten om att betydelserna inte motsvarar varandra helt. (Baker 2011: 70.) Kännedomen om strukturen hos kollokationer underlättar dock vanligtvis identifieringen av idiom och kan även visa deras betydelse (Baker 2011: 71).

Det finns också vissa andra aspekter som man måste beakta när man översätter idiom till ett målspråk. Baker (2011: 71) påpekar att hur ofta man inte hittar motsvarande idiomatiska uttryck i målspråket för sättet att uttrycka vissa betydelser varierar mellan språk. Därtill är användningen av vissa idiom begränsade till vissa kulturer. Det är ofta svårt eller ibland t.o.m. omöjligt att översätta idiom eller fixerade fraser med språkspecifika element till ett målspråk. Baker (2011: 71) nämner här den engelska frasen *to carry coals to Newcastle*, som innehåller det språkspecifika elementet *coals to Newcastle*. En parallell kan dock dras till den tyska frasen *Eulen nach Athen tragen*, som betyder att föra ugglor till Aten. Grauberg (1989) (refererad i Baker 2011: 72) konstaterar att båda uttrycken faktiskt har samma betydelse: i båda förs något till någon som redan har massor av det som det gäller. När man översätter idiom är det vidare viktigt att notera att det även om ett idiom i målspråket motsvarar ett idiom i källspråket inte nödvändigtvis betyder att det används på samma sätt och i samma kontexter (Baker 2011: 72). Det är till exempel möjligt att konnotationerna för motsvarande idiom skiljer sig från varandra, och därför används på olika sätt. Man måste också skilja mellan egentlig och idiomatisk funktion för idiom i källtexter (Baker 2011: 72). Det är möjligt att ett idiom används både i sin egentliga och idiomatiska betydelse i en text. Då måste man beakta att idiomet i målspråket ska ha samma form och betydelse som idiomet i källspråket för att översättningen ska bli lyckad. I skriven diskurs kan kontexterna och frekvensen för användningen av idiom variera mellan språk, inklusive källspråket och målspråket (Baker 2011: 75). Till exempel i engelska är det vanligt att använda idiom i många olika slags texter såsom annonser och tabloidpressen. Däremot görs en tydlig skillnad mellan skriven och talad

diskurs i kinesiska och arabiska; skriven diskurs är mycket mer formell i dessa språk och idiom undviks därför.

2.5.1 Strategier för översättning av idiom

Ingo (2007: 144–145) nämner fyra strategier för att översätta idiom: 1) idiomet översätts med ett idiom, 2) idiomet översätts ordagrant, 3) idiomet översätts med ett förklarande normaluttryck och 4) ett normaluttryck översätts med ett idiom. Speciellt i ledig stil är det viktigt att översättaren försöker hitta ett idiom i målspråket som faktiskt motsvarar idiomet på källspråket. Dessa idiom har ofta en annan lexikalisk form även om betydelsen är samma som hos idiomet i källspråket. När ett idiom översätts ordagrant till källspråket kan det hända att det översatta idiomet är ovanligt i målspråket eller t.o.m. obegripligt. Det är emellertid också möjligt att översättningen fungerar och översättaren sålunda hittat på ett nytt idiom. (Ingo 2007: 144.) Troligtvis har vissa idiom också exakt samma form och betydelse i både käll- och målspråket. Översättning med normaluttryck avviker från de två första kategorierna i att det är ett sätt som måste undvikas om möjligt. Översättaren kan ändå använda det när hen inte hittar på ett motsvarande uttryck med idiomatisk funktion. Problemet med denna metod är att texten inte kan bevaras lika färgrik utan blir mer enformig. Fördelen med metoden är att källtextens information förmedlas klart samtidigt som den språkliga dräkten är oklanderlig (Ingo 2007: 145). Det sista översättningssättet innebär att översättaren använder ett idiom i målspråket även om originaltexten har ett normaluttryck i stället för ett idiom. Detta översättningssätt är inte så vanligt och kan ändra texten för mycket stilistiskt. Strategin är ändå nyttig när originaltexten är idiomrik, och det inte är möjligt att undvika översättning av idiom med normaluttryck tillräckligt ofta i målspråket; strategin förbättrar då översättningen (Ingo 2007: 145).

Baker (2011) presenterar ungefär samma översättningsstrategier som Ingo men också några utöver de Ingo nämner. Enligt Baker (2011: 76–85) är översättningsstrategierna följande: 1) användning med samma betydelse och form, 2) användning av idiom med samma betydelse men annan form, 3) inlån av idiom från källspråket, 4) översättning genom att omskrivning, 5) översättning genom utelämnande av lekande med idiom och 6) utelämning av hela idiomet. Den första strategin motsvarar Ingos ordagranna översättningar av idiom och den andra strategin Ingos idiom med egen formulering (Baker 2011: 78). När den tredje strategin används innebär det att man lånar in ett idiom i den form det har i källspråket. Denna strategi fungerar i kontexter där man vill hänvisa till kulturspecifika ord. Den fjärde strategin används

när översättaren inte hittar en motsvarighet eller om hen anser att användningen av idiomatiska uttryck inte är lämplig i måltextexen. (Baker 2011:78–79). Denna strategi är snarlik Ingos strategi med normaluttryck. Den femte strategin innebär att endast den egentliga betydelsen hos ett idiom överförs vid översättningen i en kontext där konkret förståelse är möjlig. När den sista översättningsstrategin används innebär det att ett idiom utelämnats i översättningen. (Baker 2011: 84–85.) Det beror troligtvis på att det inte finns någon lämplig motsvarighet i målspråket eller att det inte kan omskrivas. Ytterligare är det möjligt att idiomet utelämnas för att översättaren vill ändra stilistiska aspekter i målspråket.

3 Material och metod

I detta kapitel presenterar jag först mitt material för studien, romanen *Juurihoito*. I avsnitt 3.2 berättar jag om författaren av Miika Nousiainen och hans andra verk. Därefter i avsnitt 3.3 redogör jag för metoden i studien.

3.1 Romanen Juurihoito

Materialet i min studie är Miika Nousiainens roman *Juurihoito* och dess svenska översättning *Roten till det goda*. Romanen publicerades år 2016 av Otava och översattes av Mårten Westö 2017. Den har varit populär speciellt i Finland men också i utlandet (Otava 2023). Romanen är underhållande och humoristisk och har dessutom en intressant handling. Kort sagt handlar den om två bröder som möter varandra först som vuxna på en tandläkarmottagning. Bröderna är väldigt olika som personer men deras relation blir nära trots det. En av de viktigaste aspekterna i handlingen är att bröderna försöker hitta spår efter sin far som lämnade dem redan som unga barn. Äventyret riktar sig ut i världen och allt är möjligt.

3.2 Om författaren

Miika Nousiainen har jobbat vid nyhetsredaktionen på MTV3 och också som manusförfattare för några finska TV-program. Dessutom är han en framgångsrik författare, vars böcker har översatts till bl.a. estniska, svenska, tyska, holländska och italienska. Nousiainens första roman *Vadelmavenepakolainen* utkom år 2007, och blev även filmatiserad 2014. Flera av hans verk har också blivit dramatiserade, till exempel *Maaninkavaara* (2009) har uppförts på Tammerfors arbetarteater. Hans roman *Metsäjätti* (2011) har också blivit dramatiserad som film och skådespel. Nousiainens senaste verk är *Pintaremontti* som utkom år 2020. (Otava 2023.)

3.3 Metod

Jag har först letat fram 80 finska idiom i romanen i *Juurihoito* på finska och därefter matat in dem i Excel för att sammanställa dem på ett överskådligt sätt. Jag har avgränsat materialet till idiom endast från de första sextiosex sidorna i romanen. Efter det har jag letat fram de svenska översättningarna av de finska idiomen och matat in också dem i Excel. Därefter har jag indelat översättningarna av idiomen i tre grupper baserat på Ingos (2007) översättningsstrategier: idiom som har översatts ordagrant, idiom översatta med egen

formulering och normaluttryck. Ytterligare har jag registrerat övriga fall av översättningar, vid vilka jag ansett att det är svårt att bestämma om de är idiom eller inte. Jag har beräknat andelen för de olika översättningsstrategier kvantitativt. I analysen motiverar jag varför de enskilda fallen har förts till en viss kategori. För att fastställa att det är fråga om idiom på finska och svenska har jag använt m följande ordböcker: *Naulan kantaan: nykysuomen idiomisanakirja* (1993) (=NK), *Svenska här och nu: Ruotsalais-suomalainen idiomisanakirja* (1993) (=SHN), *Svenska idiom: 3.500 vardagsuttryck* (2003) (=SI), Språkinstitutens *Suomi-ruotsi-suursanakirja* (2023) (=SURU), Språkinstitutens *Kielitoimiston sanakirja* (=KS) (2023), *Suomen kielen perussanakirja* (2001) (=SKP) och *Svensk ordbok* (2023) (=SO).

4 Analys

I detta kapitel presenterar jag resultaten från min undersökning. Först presenteras en kvantitativ översikt och därefter den kvalitativa analysen. I den kvalitativa analysen har jag som framgått ovan kategoriserat idiomen i tre grupper: ordagranna uttryck, idiom med egen formulering och normaluttryck. I analysen motiverar jag också vilka drag i idiomen som avgjort vilken kategori jag placerat dem i. I slutet av kapitlet diskuterar jag också övriga fall som varit svårare att identifiera, även om de sannolikt är idiom.

4.1 Kvantitativ översikt

Jag har som framkommit tidigare analyserat totalt 80 fall. I detta avsnitt presenterar jag en kvantitativ översikt av antalet idiom. I figur 2 har jag tillagt en kategori för de fall där motsvarigheter till de finska idiomen har utelämnats i den svenska versionen av romanen.

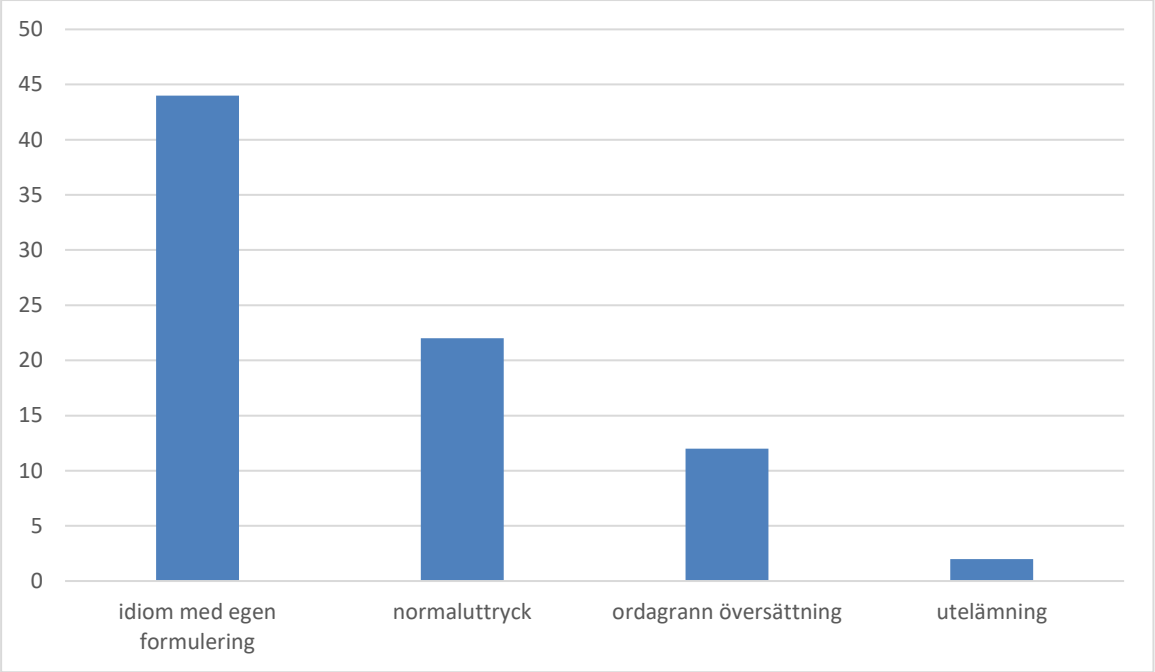

Figur 2 Översättning av idiom i materialet.

Av figur 2 framgår att det finns 44 fall av svenska idiom med egen formulering, vilket är 55 % av alla fall. Vidare förekommer det 22 fall av normaluttryck, vilket är 27,5 %. Slutligen förekommer det 12 fall av ordagranna översättningar, vilket är 15 %.

Utöver detta finns det två finska idiom som inte alls översatts till svenska i romanen utan blivit utelämnade helt. Dessa fall är idiomen *olla jotain hampaankolossa* och *kaiken*

maailman, vilket utgör 2,5 % av alla fall. Orsaken till sådan utelämning av idiom i måltexten kan till exempel vara att det inte finns någon lämplig motsvarighet i målspråket eller att idiomets betydelse inte kan omskrivas (Baker 2011: 85). Utelämning kan göras också av stilistiska skäl.

Det är värt att notera att vissa finska idiom förekommer flera gånger i materialet. Till exempel förekommer idiomet *tehdä mieli* totalt sex gånger. Idiomet *olla ihmisraunio* förekommer två gånger. Ytterligare kan nämnas att idiomet *kaiken maailman* förekommer två gånger.

4.2 Kvalitativ analys

Jag inleder nu den kvalitativa analysen med att presentera idiom som översatts ordagrant i romanen. Därefter presenterar jag de idiom som översatts med egen formulering till svenska. Efter det presenterar jag de fall som har översatts med normaluttryck. Till sist ger jag några exempel på oklara fall som var svåra kategorisera antingen som idiom eller andra uttryck. Med hjälp av teori beskriver jag också varje överssättningsstrategi lite närmare.

4.2.1 Idiom som har översatts ordagrant

Med ordagranna översättningar avses att de finska idiomen har översatts ord för ord till svenska. Ingo (2007: 144) påpekar att översättningen när ett idiom översätts ordagrant sällan lyckas så bra, eftersom idiomet kan verka konstigt eller t.o.m obegripligt på målspråket. Det är emellertid också möjligt att översättningen blir lyckad eller att ett nytt idiom uppkommer i målspråket tack vare översättaren. I några fall har till exempel ett adverb eller något annat ord tillagts i den svenska översättningen som annars direkt motsvarar det finska idiomet. Om adverben inte direkt kan ses som en del av idiomet har jag ansett att det ändå är fråga om en ordagrann översättning. Exempel 1 visar ett av dessa fall.

1) En myöskään ole varma olenko **päässyt pitkälle**. Työelämässä olen keskiverto, ihmisenä jonkin verran alle keskitason. (s. 10)
   Jag är inte heller övertygad om att **jag kommit** särskilt **långt**. I arbetslivet är jag ganska ordinär, som människa snäppet under genomsnittet. (s. 9)

I exempel 1 används idiomet *päästä pitkälle* som i KS (*Kielitoimiston sanakirja*) tas upp vid ordet *pitkällä* ’långt’ med samma betydelse som i exemplet. Idiomet nämns också i SKP (*Suomen kielen perussanakirja*). Exakt samma svenska motsvarighet ges inte i SURU (*Suomi–ruotsi-suursanakirja*) men däremot ett exempel med nästan likadan konstruktion: *hen*

går långt i livet. I SO (*Svenska ordbok*) ges exemplet *tjuvarna kom inte långt* men betydelsen är snarare bokstavlig, inte figurativ. I NK (*Naulan kantaan*) ges det finska idiomet. Den svenska motsvarigheten nämns däremot inte i SHN (*Svenska här och nu*), och inte heller i SI (*Svenska idiom*) där endast uttrycket *gå lång* ges. Det finska idiomet och den svenska motsvarigheten i exempel 1 är mycket likadana. Verbet och adverbet i det svenska uttrycket är direkta översättningar från finskan. Det svenska uttrycket innehåller ändå ordet *särskilt* som det finska idiomet inte har, men jag tolkade det som att det inte spelar någon roll, eftersom det inte är en del av idiomet. Min analys är därför att den svenska motsvarigheten är en ordagrann översättning.

2) Hampaat **ovat sielun peili**. (s. 18)
   Tänderna **är själens spegel**. (s. 17)

I exempel 2 används idiomet *Silmät ovat sielun peili* ’Ögonen är själens spegel’ som nämns i KS vid ordet *peili* ’spegel’. Idiomet har alltså blivit modifierat lite i romanen. Idiomet *Silmät ovat sielun peili* nämns också i SKP och NK. Den svenska motsvarigheten finns inte i SHN och i SI, men däremot i SO. Verben i både det finska och det svenska uttrycket motsvarar varandra. Dessutom är substantiven samma i båda uttrycken. Med andra ord är det svenska uttrycket en ordagrann översättning av det finska idiomet.

3) Minä en **ollut sinut itseni kanssa**. (s. 24)
   Att jag inte **var du** ens **med mig själv**. (s.24)

Exempel 3 visar också en ordagrann översättning. Det finska idiomet ges inte ord för ord i KS men uttrycket *olla sinut jkn kanssa* ’vara du med någon’ ges vid *sinä* ’du’. Exakt samma idiom nämns också i SKP. I SURU ges inte exakt samma svenska uttryck men däremot *bli du med ngn* ges. I SO nämns inte den svenska motsvarigheten utan i stället *vara du och bror med någon* som inte har riktigt samma betydelse. Det finska idiomet *tulla sinuiksi jonkin kanssa* ’bli du med någon’ finns i NK men ges betydelsen ’att bli bekant med någon’, vilket inte motsvarar det andra idiomet. Det svenska idiomet nämns inte i SHN men samma uttryck som i SO ges. Idiomet nämns däremot inte i SI. Verben och objekten motsvarar varandra i båda uttrycken i exempel 3. Den enda skillnaden är att ordet *ens* har tillagts till det svenska uttrycket men det påverkar inte översättningen på ett avgörande sätt, eftersom *ens* inte är en del av själva idiomet. Man kan sålunda konstatera att det är fråga om en ordagrann

översättning också här, eftersom det svenska idiomet har samma lexikaliska form som det finska idiomet. Exempel 4 visar ett fall till.

4) «Sä et ole **päässyt yli** siitä isäs lähtemisestä!» (s. 24)
   «Du har fortfarande inte **kommit över** att din farsa stack!» (s. 24)

Det finska idiomet finns inte i exakt samma form i KS men däremot uttrycket *Siitä ei pääse yli eikä ympäri* 'Man kan inte komma över det eller runt det' vid ordet *yli* 'över'. Exakt samma idiom nämns i SKP och NK ger endast samma idiom som i KS. Den exakta svenska motsvarigheten saknas i SHN, men i stället nämns *komma ifrån*, som översätts med *ei pääse yli eikä ympäri*. I SI ges idiomet inte men det nämns i SO. Den svenska motsvarigheten kan ändå också här anses vara en ordagrann översättning från finskan eftersom verben i båda uttrycken motsvarar varandra helt.

5) Ei **ole varaa**. (s. 39)
   Jag **har** inte **råd**. (s. 40)

I exempel 5 är det också fråga om en ordagrann översättning. Det finska idiomet *olla varaa* nämns i KS vid ordet *vara* 'råd'. I SKP ges ett exempel på idiomet. Den svenska motsvarigheten *ha råd* nämns i både SURU och i SO. I NK ges också exempel på det finska idiomet. Däremot nämns den svenska motsvarigheten varken i SHN eller i SI. Det finska uttrycket och det svenska uttrycket skiljer sig från varandra i att subjektet saknas i det finska uttrycket. Vanligtvis innehåller det finska idiomet ett subjekt, men det är inte nödvändigt här. Det framgår av kontexten att det i båda uttrycken hänvisas till *jag* som inte har råd. I varje fall är verbet och substantivet helt samma i båda uttrycken. På basis av det har jag dragit slutsatsen att det är det fråga om en ordagrann översättning. I följande exempel är det också fråga om en ordagrann översättning.

6) Esko laittaa **jonkin sortin** liimaa sorvattuun kruunuun ja siihen poskihampaan tynkään, joka suussani on jäljellä (s. 39)
   Esko sätter **någon sorts** lim på den svarvade kronan och på stumpen som återstår av mind kindtand. (s. 40)

Exempel 6 skiljer sig från de tidigare diskuterade finska idiomen i att det inte innehåller något verb alls. Uttrycket *jonkin sortin* nämns i KS vid ordet *sortti* 'sort'. I SKP finns ordet *sortti* men inga exempel på hela idiomet i exempel 6 ges. Uttrycken *joka sorttia* 'varje sort' och *sen*

sortin ‘dess sort’ nämns däremot, och de är rätt likadana som det svenska uttrycket. Det svenska ordet *sort* nämns i SURU men det ges inga exempel på användningen av *någon sorts*. I SO ges endast uttrycket *en sorts* men inte *någon sorts*. Det finska idiomet nämns inte i NK. Den svenska motsvarigheten i exempel 6 nämns inte heller i SHN och i SI. Orden i både det svenska och finska uttrycket motsvarar varandra. Det svenska uttrycket är därför enligt min tolkning en ordagrann översättning från det finska idiomet.

7) Sekin on muutos, **kuuntelen sydäntäni**. (s. 41)
   Förresten är det också en förändring: att jag **lyssnar till mitt hjärta**. (s. 42)

I exempel 7 har det finska idiomet också översatts ord för ord till svenska. Idiomet *kuunnella sydäntä* ’lyssna till hjärta’ nämns endast i bokstavlig betydelse i SK. Trots detta ges uttrycket *kuunnella sydämensä ääntä* ’lyssna till hjärtats röst’, som är snarlikt idiomet i exempel 7. I SKP nämns också helt samma uttryck men inte *kuunnella sydäntä*. Den svenska motsvarigheten ges inte i SHN, och inte heller i SI. Den förekommer inte heller i SO, vilket är lite överraskande. Orsaken till det att idiomet inte förekommer flera av ordböckerna kan vara att det inte är tillräckligt fixerat. Det finska idiomet och den svenska översättningen av det motsvarar varandra helt eftersom verbet och substantivet i den svenska motsvarigheten är samma som i det finska uttrycket. På grund av detta tolkar jag det som en ordagrann översättning.

8) Tämä laser ei yllättäen **teekään kipeää**. (s.52)
   Konstigt nog **gör** den här lasern inte ett dugg **ont**. (s.55)

Exempel 8 visar ett fall som representerar ett svenskt idiom där också en egen formulering ingår. Jag beaktar emellertid inte idiomet *inte ett dugg* som också förekommer i det svenska uttrycket, eftersom det är en översättning av den finska ändelsen *-ään*, som inte är en nödvändig del av idiomet *tehdä kipeää* ’göra ont’. Det finska idiomet nämns i KS vid ordet *kipeä* ’öm’. Dessutom förekommer det i SKP. Det svenska uttrycket *göra ont* nämns i SURU, och ett exempel på användning av uttrycket ges också i SO. Det finska idiomet nämns däremot inte i NK, och det svenska uttrycket nämns inte i SHN eller i SI. Det finska och det svenska uttrycket är mycket lika, eftersom verbet och adjektivet är samma i båda. Med andra ord är det fråga om en ordagrann översättning också här.

9) **Tie** velimiehen **sydämeen kulkee** näköjään etuhampaiden **kautta**. (s.66)
   Vägen till brorsans **hjärta går** tydligen **genom** framtänderna. (s.70)

Exakt samma finska idiom som i exempel 9 finns inte i KS men däremot *Tie miehen sydämeen käy vatsan kautta* 'Vägen till mannens hjärta går genom magen'. Uttrycket har här samma betydelse även om verbet inte är detsamma. Idiomet som används i romanen är sålunda modifierat. Samma uttryck som i KS ges också i SKP och i SURU ges uttrycket *Vägen till mannens hjärta går genom magen*. Samma uttryck som i SURU ges också i SO. Det finska idiomet finns däremot inte i NK, och inte heller den svenska motsvarigheten i SHN. I SI ges idiomet *vägen till något*, som uttrycker samma som i exempel 9 men en del av idiomet fattas. Det finska idiomet och den svenska motsvarigheten är mycket lika, eftersom såväl substantivet och adverbet som verbet motsvarar varandra. På grund av detta kan man konstatera att den svenska motsvarigheten i exempel 9 är en ordagrann översättning av det finska idiomet.

4.2.2 Idiom översatte med egen formulering

Med idiom med egen formulering avses sådana svenska idiom vars lexikaliska formulering är en annan jämfört med motsvarande uttryck i finskan men betydelsen ändå är densamma. Genom att översätta idiom med betydelsemässigt motsvarande idiom i målspråket bibehåller man den rika och uttrycksfulla stilen, eftersom användning av idiom gör texten mer uttrycksfull (Ingo 2007: 144). Ibland skapar idiom på olika språk dessutom samma språkliga bild, även om formen ser lite olika ut. Det innebär emellertid att idiomen i källspråket inte översatts till målspråket ord för ord (Ingo ibid.). Ingo (2007: 144) ger som exempel när man på svenska använder uttrycket *han har det på sina fem fingrar* men på finska *hän tuntee sen kuin viisi sormeaan* 'han känner det som sina fem fingrar'.

10) Äiti **löi luurin kiinni**. (s. 9)
    Mamma **slängde på luren**. (s. 8)

I exempel 10 är det fråga om ett svenskt idiom med egen formulering även om den lexikaliska formen är mycket lik den i det finska idiomet. Idiomet *lyödä luuri kiinni* 'slå på luren' nämns inte i KS men däremot *lyödä luuri korvaan* 'slå luren i örat', som har samma betydelse. I SKP ges samma idiom som i KS. Det svenska idiomet förekommer i både SURU och SO. I NK ges idiomet *lyödä luuri korvaan* som i KS och SKP men det svenska idiomet nämns varken i SHN eller i SI. Det finska och det svenska idiomet är mycket lika; trots att verben i idiomen har lite olika konnotationer är betydelsen nästan identiskt. Det är alltså fråga om ett svenskt idiom med egen formulering här.

11) Mutta isä soitti uudestaan ja **osasi vetää oikeista naruista**. (s. 9)
Men pappa ringde upp på nytt och visste hur man **spelade på de rätta strängarna**. (s. 8)

Exempel 11 visar också översättning av idiom med egen formulering. Idiomet *vetää oikeista naruista* ges i KS vid ordet *naru* 'snöre'. Idiomet förekommer i SKP men *naru* står i singularis. Det svenska idiomet finns i SURU, men inte i SO. Det finska idiomet *osata vetää oikeasta narusta* 'att kunna dra i det rätta snöret' nämns i NK medan det svenska idiomet inte ges i SHN. Det nämns inte heller i SI men däremot idiomet *spela på*, som inte har samma betydelse. Det svenska idiomet skiljer sig här från det finska idiomet i att verben inte motsvarar varandra och substantiven inte heller är helt desamma. Det svenska idiomet är eventuellt inte så starkt fixerat men används ändå, eftersom det nämns i SURU. Med andra ord kan man dra slutsatsen att det är fråga om ett svenskt idiom med egen formulering jämfört med det finska idiomet. Exempel 12 visar ett annat fall.

12) **Puristan** käsinojia **rystyset valkoisena**. (s.14)
Jag **kramar** om armstöden **med vitnande knogar**. (s.14)

Idiomet *puristaa rystyset valkoisena* 'krama med vita knogar' nämns i KS vid ordet *rystynen* 'knoge'. I SKP ges *puristaa jtak rystyset valkoisina*. Det svenska idiomet finns inte i SURU men däremot uttrycket *hålla i något så att knogarna vitnar*, vilket har samma betydelse trots lite annan lexikalisk form. I SO ges exempeluttrycket *han knöt händerna så att knogarna vitnade*, som också liknar uttrycket i SURU. Det finska idiomet nämns inte i NK, och det svenska nämns inte heller i SHN eller i SI. Det finska och det svenska idiomet har här en mycket liknande lexikalisk form, men ordet *vitnande* är inte en direkt översättning av ordet *valkoisena*. Man kan dessutom konstatera att det är fråga om ett svenskt idiom med egen formulering, eftersom det förekommer i både SO och i SURU, även om formen varierar lite. Det verkar vara vanligt att idiomet formas med en verbkonstruktion, och i idiomet som används i romanen har det blivit modifierat lite.

13) Joka päivä, **satoi tai paistoi**. (s.22)
Varje dag, **i ur och skur**. (s.22)

I exempel 13 har det finska idiomet översatts med ett eget idiom i svenska. I KS ges idiomet *satoi tai paistoi* 'regnade eller solen sken' vid ordet *sataa* 'regna'. Idiomet nämns också i SKP. Samma svenska uttryck som i exempel 13 nämns inte i SURU, men däremot i SO. I NK

ges det finska idiomet *sinne on mentävä, satoi tai paistoi* ’dit måste man gå, regnade eller solen sken’, som är en längre version av samma idiom. Det svenska idiomet ges också i SHN och SI. På grund av detta kan man konstatera att det här klart handlar om ett svenskt idiom som används ofta i språket. Den lexikaliska formen hos det finska och svenska idiomet skiljer sig lite från varandra, eftersom det finska innehåller ett verb medan det svenska inte gör det. Med andra ord har det svenska idiomet lite annan betydelse jämfört med konstituenterna i det finska idiomet. I vilket fall som helst har det svenska idiomet en egen formulering som är klart fixerad, eftersom den nämns i såväl SHN, SI som SO.

14) Varmaan sillä värillä **madalletaan** jonkun yksin asuvan naisen **kynnystä** ostaa oma laatikko työkaluille. (s. 24)
...tveklöst ett smart sätt att **sänka ribban** för ensamboende kvinnor som vill skaffa sig en egen verktygslåda. (s. 25)

Idiomet *madaltaa kynnystä* ’sänka tröskeln’ som används i exempel 15, förekommer i KS ordet *kynnys* ’tröskel’. Hela idiomet ges inte i SKP men däremot ett exempel på användningen av uttrycket *liian korkea kynnys* ’för hög tröskel’ som också har figurativ betydelse. Dessutom finns det ett exempel på det svenska idiomet i SURU. I SO ges endast ett exempel på uttrycket *höja ribban*, men det har samma form som *sänka ribban*. Det finska idiomet ges inte i NK, och inte heller det svenska i SHN. Det ges inte heller i SI men där nämns idiomet *höja ribban*. Det svenska idiomet skiljer sig lite från det finska, eftersom det svenska substantivet är ett helt annat ord även om verben motsvarar varandra. Med andra ord har det svenska idiomet en egen formulering och ett snarlikt idiom nämns också i SI och SO.

15) ...**pyörin kuvioissa** vain joka toisena viikonloppuna. (s. 26)
...jag bara **är i faggorna** vartannat veckoslut... (s. 27)

Exempel 15 visar hur det svenska idiomet klart har en egen formulering. Idiomet *pyöriä kuvioissa* ’snurra i figurerna’ ges inte i KS, men däremot ett exempel på användning av uttrycket *olla mukana kuvioissa* ’vara med i figurerna’. Betydelsen hos de två uttrycken är nästan densamma. I SKP ges endast samma uttryck som i KS. Det svenska idiomet nämns inte i SURU men däremot i SO. Det finska idiomet ges inte i samma lexikaliska form i NK men uttrycket *pyöriä samoissa kuvioissa* ’snurra i samma figurer’ nämns. Betydelsen för det är nästan detsamma som i idiomet i exempel 15. Den svenska motsvarigheten ges i SHN, men har översatts med *olla tulossa* ’är på kommande’ i ordboken. Det svenska idiomet finns också

i SI, vilket visar att det klart är ett fixerat uttryck. Samtidigt har det finska och det svenska idiomet klart olika form, eftersom verben inte motsvarar varandra, även om substantiven gör det. Det är alltså fråga om ett svenskt idiom, eftersom det ges i både SI och SO.

16) Se on **pistänyt** koko elämänsä **minun varaani**. (s.27)
Han har **lagt** hela sitt liv **i mina händer**. (s.27)

Idiomet *pistänyt jotakin jonkun varaan* 'har lagt något på någon' finns inte i samma form i KS men i stället ges exempeluttrycket *Panna kaikki yhden kortin varaan* 'satsa allt på ett kort', som har en relativt likadan konstruktion. Samma idiom nämns också i SKP, men däremot inte idiomet *pistää jonkun varaan*. Det svenska idiomet nämns inte i SURU. I stället ges exemplet *företaget är i sakkunniga händer* som i någon mån har samma form förutom att verbet *lägga* saknas. I SO ges inte det svenska idiomet alls, och inte heller det finska i NK. Det svenska idiomet förekommer därtill inte heller i SHN. I SI ges idiomet *komma i goda händer* men det har en annan betydelse. I vilket fall som helst är det finska och det svenska idiomet lite olika, eftersom substantiven *händer* och *vara* inte motsvarar varandra. Det svenska idiomet är kanske inte så fixerat, eftersom det inte nämns i ordböckerna samtidigt som ett liknande uttryck förekommer. Det är möjligt att uttrycket *i mina händer* oftare förekommer med andra verb än *lägga*.

17) Hautajaisissa tyttäreni tokaisi kovaan ääneen, että tämä on ensimmäinen kerta kun lähden **tyhjin taskuin** Riihimäeltä. (s.28)
Under jordfästningen utbrast min dotter med hög röst att det här var första gången hon skulle lämna Riihimäki **utan en slant på fickan**. (s.28)

I exempel 18 har det finska idiomet översatts med ett svenskt idiom som har egen formulering. Idiomet *tyhjin taskuin* 'med tomma fickor' ges i KS vid ordet *tasku* 'ficka'. Därtill finns idiomet i SKP, men det svenska idiomet ges inte i SURU. Exakt samma svenska idiom ges inte heller i SO men däremot uttrycket *utan ett öre på fickan*, som har en likadan konstruktion som idiomet i exempel 17. Det finska idiomet ges i NK, men det svenska idiomet ges varken i SHN eller i SI, vilket är överraskande. De två idiomen har olika form, eftersom en del av substantiven inte motsvarar varandra helt. Dessutom innehåller det finska idiomet ett adjektiv som det svenska idiomet inte har. Det svenska idiomet är kanske inte lika fixerat och har kanske blivit modifierat lite men är ändå klart ett svenskt idiom, eftersom en mycket likadan konstruktion förekommer i SO.

18) Keskimäärin poissaolijat **ovat väärässä**. (s. 28)
I genomsnitt är det de frånvarande farsorna som **har fel**. (s. 29)

I exempel 19 är det igen fråga om ett svenskt idiom med egen formulering. Idiomet *olla väärässä* 'vara i fel' förekommer i KS vid ordet *väärä* 'fel'. Idiomet ges också i SKP och det svenska idiomet i SURU. Däremot ges det inga exempel på idiomet i SO. Det finska idiomet finns också i NK medan det svenska idiomet ges endast i SHN, inte i SI. De två idiomen skiljer sig från varandra i att verben inte är desamma. Substantiven har också olika kasusform. Eftersom det svenska idiomet har en annan lexikalisk form och förekommer i både SHN och i SO kan det här tolkas som ett svenskt idiom med egen formulering. Exempel 20 visar ytterligare ett fall.

19) En minä sitä kiellä, mutta olen pettynyt ettei **hän näe asiaa minun kantiltani**. (s. 29)
Jag har inga invändningar, men samtidigt är jag besviken över att hon inte kan **se det hela ur mitt perspektiv**. (s. 30)

Idiomet *nähdä asia jonkun kantilta* 'se saken ur någons kant' i exempel 20 finns inte i KS, och inte heller i SKP. Det svenska idiomet nämns inte i SURU men däremot uttrycket *betrakta tingen ur historiens perspektiv*, som har en liknande konstruktion. I SO nämns i sin tur uttrycket *se saken ur hennes perspektiv*, vars betydelsen också i praktiken är densamma. Det finska idiomet förekommer däremot inte i NK, och inte heller det svenska idiomet varken i SHN eller i SI. Det finska och det svenska idiomet skiljer sig från varandra i att några av substantiven inte motsvarar varandra, till exempel *kantti* och *perspektiv*. Det svenska idiomet är kanske mindre fixerat men ändå ett idiom, eftersom det förekommer i SURU och i nästan likadan konstruktion i SO.

20) Vaikka todellisuudessa **olen** huoltajuuskiistan ja lapsuuden hylkäämiskokemusten **ristitulessa** elävä ihmisraunio, jolta mätänee hampaat suuhun. (s.31)
Men i själva verket är jag ett vrak med ruttnande tänder som **hankar sig fram** mitt emellan en vårdnadstvist och barndomens övergivenhetskänslor. (s.32)

Exempel 21 representerar också ett svenskt idiom med egen formulering. Den finska satsen innehåller de facto två olika idiom: *olla ristitulessa* 'vara i korseld' och *olla ihmisraunio* 'vara ett människovrak'. Båda idiomen är inkluderad i materialet men här fokuserar jag endast på det första av dem. I KS gers idiomet *olla ristitulessa* vid ordet *ristituli* 'korseld'. Samma idiom ges i SKP. Dessutom förekommer det svenska idiomet *hanka sig fram* i SURU och i

SO. I NK ges inte det finska idiomet men däremot idiomet *olla kahden tulen välissä* ’vara mellan två eldar’, som har en mycket likadan betydelse och konstruktion. Det svenska idiomet nämns i SI men inte i SHN. Man kan konstatera att det finska och det svenska idiomet är olika, eftersom verben inte motsvarar varandra och idiomens konstruktion är mycket olika. Det svenska idiomet har en egen formulering och förekommer såväl i SURU, SO som SI. Följande exempel visar ett fall till av svenska idiom med egen formulering.

21) Ja nyt on pakko **hoitaa** tämä **alta pois**. (s.33)
Och just nu måste jag **få** det här **jobbet ur världen**. (s.35)

Idiomet *hoitaa alta pois* ’uträtta undan bort’ som används i exempel 22 nämns inte i KS. I SKP förekommer det inte heller men där ges uttrycket *pois alta*, som används endast i befallningar. Det är möjligt att det finska idiomet inte är så fixerat. I SURU ges endast uttrycket *få en sak ur världen*, vilket är snarlikt uttrycket *få jobbet ur världen*. Samma uttryck som i exempel 21 nämns inte heller i SO, men däremot uttrycket *få saken ur världen* förekommer. I NK finns inte det finska idiomet och det svenska idiomet nämns inte heller i SHN. Troligtvis har idiomet *få jobbet ur världen* modifierats lite från det ursprungliga idiomet *få saken ur världen*, eftersom det inte nämns i ordböckerna. När det finska och svenska idiomet i exempel 21 jämförs kan man konstatera att den semantiska betydelsen är densamma medan den bokstavliga betydelsen inte är det; till exempel är verben inte desamma och inte substantiven heller. Men också här kan man konstatera att det svenska uttrycket är ett idiom, eftersom nästan samma konstruktion förekommer i ordböckerna SI och SO.

22) **Meneekö** sinulla useinkin **hermot** noin pahasti? (s. 35)
Tappar du ofta **besinningen** på det där sättet? (s. 36)

I exempel 22 har vi ett svenskt idiom med egen formulering, även om det liknar det finska idiomet mycket. Idiomet *mennä hermot* ’nerverna går’ nämns i KS vid ordet *hermo* ‘nerv’. Det finns också i SKP, och det svenska idiomet i SURU. I SO ges ett exempel på *förlora besinningen*, vars betydelse är mycket lika idiomets *tappa besinningen*. I NK ges ett exempel på uttrycket *tässä menevät hermot* ’här går nerverna’. Det svenska idiomet nämns inte i SHN men däremot *tappa huvudet*, som har samma betydelse. Samma gäller SI där idiomet inte *tappa besinningen* inte heller nämns. Det svenska och det finska idiomet skiljer sig från varandra i att både substantiven och verben är olika i de två uttrycken. Man kan konstatera att

det svenska idiomet har en egen formulering och dessutom förekommer snarlika idiom i SO och SI.

23) Mulla **oli** vähän **tunteet pinnassa**. (s.37)
Sorry, jag **var** lite **ur gängorna.** (s.38)

Idiomet *olla tunteet pinnassa* 'känslorna är på ytan' ges inte i KS men däremot *kätkeä tunteensa pinnan alle* 'gömma sina känslor under ytan', som inte har samma betydelse men vars lexikaliska form är relativt likadan. Idiomet nämns inte heller i SKP, endast uttrycket *jklla on hermot pinnalla* 'någon har nerverna utanpå', vars konstruktion är relativt lika det finska idiomet i exempel 21 även om betydelsen är en annan. I SURU nämns inte det svenska idiomet, men i SO finns ett exempel på det: *han kände sig sjuk och allmänt ur gängorna*. Idiomet i SO har dock ett annat verb än idiomet *vara ur gängorna* i exempel 21. Det finska idiomet ges inte i NK, men nog *hermot pinnalla*, vars betydelse dock är lite en annan. Det exakta svenska idiomet ges inte i SHN, men idiomen *komma* och *känna sig ur gängorna* nämns. I SI finns det svenska idiomet *vara ur gängorna* däremot. Det svenska idiomet har här samma verb som det finska men substantiven är olika. Eftersom det svenska idiomet nämns i SI kan man konstatera att det är fråga om ett riktigt svenskt idiom.

24) Mutta miksi ihmisen pitäisi voida kokonaisvaltaisesti niin hyvin ja miksi **elämän** pitäisi **olla yhtä juhlaa** naurunpyrskähdyksestä toiseen? (s.48)
Men vad är det som säger att människan ska må gott från topp till tå eller att **livet** borde **vara en enda lång skrattfest**? (s.50)

Exempel 25 visar också ett finskt idiom som har översatts med ett svenskt idiom med egen formulering. Det finska idiomet *elämä on yhtä juhlaa* finns i KS. I SKP ges inte exakt samma idiom, men uttrycket *Kotiinpaluu oli yhtä juhlaa* nämns. Det svenska idiomet finns varken i SURU eller i SO. Det finska idiomet nämns inte i NK, och det svenska idiomet varken i SHN eller i SI. Man kan dock konstatera att det finska och det svenska idiomet liknar varandra relativt mycket. Skillnaden mellan dem är att ordet *skrattfest* inte har helt samma betydelse som ordet *juhla* 'fest'. Det är därför fråga om ett svenskt idiom med egen formulering, eftersom den lexikaliska formen skiljer sig lite från det finska idiomets form. Att det svenska idiomet inte nämns i några ordböcker betyder inte att det inte skulle vara ett idiom, utan snarare att det inte ännu har blivit institutionaliserat. Enligt Sköldberg (2004: 23) är institutionalisering typiskt för idiom, men det kan vara svårt att bestämma om givna uttryck är

institutionaliserade eller inte och dessutom varierar åsikterna om det mellan olika personer. Med hjälp av textkorpusar kunde man i framtida studier undersöka hur frekvent t.ex. uttrycket i exempel 24 är.

25) Mutta jos masentuneiden hetkien osuus on enimmillään kahdeksankymmentä prosenttia elämästä, niin eiköhän ihmisen silloin kannata **pitää turpansa kiinni**. (s.48)
Men om andelen deprimerande ögonblick i en människas liv endast uppgår till åttio procent, ja, då har hon det väl ställt och gör bäst i att **knipa käft**. (s.51)

Idiomet *pitää turpa kiinni* 'hålla käften' finns inte i KS men däremot uttrycket *Turpa tukkoon, kiinni!* 'Håll käften!', som har samma betydelse men är ett utrop. I SKP ges nästan samma utrop, *Turpa kiinni!* och därtill uttrycket *pitää suunsa kiinni*. Det svenska idiomet nämns inte i SURU, men däremot i SO. Också i NK ges utropet *turpa kiinni*. Det svenska idiomet ges i SHN, och ett exempel på det i SI. Idiomen på finska och svenska är relativt likadana; substantiven motsvarar varandra, men verbens betydelse stämmer inte helt överens med varandra. Med andra ord skiljer sig formen hos det svenska idiomet från det finska idiomet. Dessutom nämns det svenska idiomet i SO. Man kan därför konstatera att det handlar om ett svenskt idiom med egen formulering. Också följande exempel visar ett liknande fall.

26) ...osa sovinisteista saattaa **tulla järkiinsä** (s. 49)
...en del chauvinister **tar** möjligen **sitt förnuft till fånga**. (s. 51)

Idiomet *tulla järkiinsä* 'komma till sitt förnuft' som används i exempel 26 nämns i KS vid ordet *järki* 'förnuft'. Idiomet förekommer också i SKP. Dessutom förekommer det svenska idiomet i SURU och i SO. Det finska idiomet ges också i NK, liksom även det svenska idiomet både i SHN och SI. Det finska och det svenska idiomet är rätt olika till formen, eftersom verben inte motsvarar varandra och objekten motsvarar varandra bara delvis. *Ta sitt förnuft till fånga* är samtidigt klart ett idiom som används i svenskan, eftersom det nämns i såväl SO, SHN som SI.

27) Ja nyt hammaslääkärin asuun pukeutuneen ihmisen on aika **käydä** etuhampaideni **kimppuun**. (s. 49)
Nu är det dags för människan som är klädd i tandläkarskrud att **ta sig an** mina framtänder. (s. 51)

I exempel 27 är det fråga om ett svenskt idiom med egen formulering. Idiomet *käydä jkn kimppuun* 'angripa på någon' ges i KS vid ordet *kimpussa*. Samma idiom nämns också i SKP. Det svenska idiomet ges däremot inte i SURU, dvs. det finska idiomet har översatts med andra svenska uttryck. Det svenska idiomet finns naturligtvis i SO. I NK finns det finska idiomet också men ges betydelsen *ahdistella jotakuta kysymyksillään* 'ansätta någon med sina frågor', vilket inte motsvarar betydelsen i romanen. Det svenska idiomet nämns inte i SHN, men nog i SI. När man jämför de två idiomen ser man att verben inte motsvarar varandra till formen. Dessutom skiljer sig de två idiomen från varandra även på semantisk nivå i att det svenska idiomet ger ett mer neutralt uttryck. Men också här är det är fråga om ett svenskt idiom, eftersom det nämns i flera ordböcker.

28) **Ilo oli minun puolellani**. (s. 52)
Nöjet var på min sida. (s. 55)

I exempel 28 visas ytterligare ett fall där det finska idiomet har översatts med ett svenskt idiom med egen formulering. Det finska idiomet ges i följande form i KS: *Ilo on kokonaan minun puolellani* 'Glädjen är helt på min sida'. Den enda skillnaden mellan uttrycken i ordboken och romanen är att ordet *kokonaan* har tillagts. Samma uttryck som i KS ges också i SKP. Det svenska idiomet i exempel 28 motsvarar också nästan det som står i SURU förutom att ordet *helt* har tillagts till idiomet på samma sätt som i det finska idiomet. Uttrycket *Nöjet var helt på min sida* ges också i SO. Det finska idiomet finns däremot inte i NK, och det svenska idiomet saknas i SI. SHN ger uttrycket *någon har nöjet* och uppger att det kan användas i artighetsfraser, vilket gör idiomet snarlikt den svenska motsvarigheten i exempel 28. När man jämför det finska och det svenska idiomet med varandra, ser man att de är mycket lika. Verben och adverben motsvarar varandra, men jag har inte tolkat *nöje* som en direkt översättning av *ilo*, eftersom dess första betydelse snarare är *huvi* eller *mielihyvä*. På grund av detta har jag tolkat exemplet som ett svenskt idiom med en lite annan formulering, trots att dess form är nästan identisk med det finska idiomet. Också i följande exempel är det finska och det svenska idiomet mycket lika, även om jag har tolkat det som ett svenskt idiom med egen formulering.

29) Hän **otti** tunnelmaa ylläpitämään tarkoitetun vitsin **todesta**. (s. 53)
Han **tog** skämtet som var avsett att lätta upp stämningen **på fullaste allvar**. (s. 55)

Idiomet *ottaa todesta* ‘ta som allvar’ som används i exempel 29 ges i KS vid ordet *tosi* ’allvar’. Idiomet nämns dessutom i SKP. Det svenska idiomet nämns i sin tur i formen *ta ngt på fullt allvar* i SURU, medan uttrycket *på fullt allvar* utan verbet *ta* ges i SO. Det är lite överraskande att det finska idiomet inte nämns alls i NK. Exakt samma svenska idiom nämns inte heller i SHN men däremot *på allvar*. I SI ingår idiomet *ta något på allvar*. Till största del är det finska och det svenska idiomet mycket likadana och dessutom motsvarar verben varandra. Trots det skiljer de sig från varandra, eftersom det svenska idiomet innehåller ett adjektiv medan det finska idiomet i stället har ett substantiv. Det är alltså fråga om ett svenskt idiom med egen formulering här, eftersom *ta något på allvar* nämns i SI och liknande konstruktioner också finns i andra ordböcker.

4.2.3 Normaluttryck

Med normaluttryck avser jag sådana uttryck som inte är idiom, även om de har blivit översatta från finska idiom. Enligt Ingo (2007: 145) är användning av normaluttryck inte önskvärt vid översättning av idiom, men kan vara nödvändigt om översättaren inte hittar ett motsvarande idiom för källspråkets idiom trots att hen har utrett möjligheterna noggrant.

30) Kirves ja etulyönti **on** tappelussa **puoli voittoa**. (s. 9)
I ett slagsmål **är det en fördel** att ha både övertaget och yxan. (s. 8)

Av exempel 30 framgår klart att det finska idiomet har översatts med ett normaluttryck i svenskan. Idiomet *puoli voittoa* ’halva segern’ nämns inte i KS men däremot uttrycket *puhtaus on puoli ruokaa* ’hygien är halva maten’ med en liknande konstruktion. Det svenska uttrycket nämns varken i SKP eller i NK. Troligtvis är det inte så fixerat. Det svenska och det finska uttrycket är dessutom mycket olika även om de innehåller samma verb. Det svenska uttrycket har ett helt annat substantiv jämfört med det finska idiomet. Det är klart ett normaluttryck, eftersom dess betydelse är lätt att räkna ut.

31) Hammaslääkäri työntää sen **saman tien** ikeneeni. (s. 13)
… som tandläkaren **omedelbart** sticker i min gom. (s. 12)

I exempel 31 har det finska idiomet översatts till ett normaluttryck på svenska. Det finska idiomet innehåller inget verb. *Saman tien* ’med samma väg’ nämns i KS vid ordet *sama* ’samma’ och idiomet nämns också i SKP och i NK. Formen hos det finska idiomet och det svenska uttrycket skiljer sig från varandra. Dessutom är det inte lätt att fastställa den egentliga

betydelsen hos det finska idiomet om man inte känner till uttrycket. Det svenska uttrycket är det lätt att tolka eftersom det är ett normaluttryck. Följande exempel visar ett annat av fallen med normaluttryck.

32) **Teki mieli** halata veljeä. (s. 18)
Jag **ville** ge min bror en kram. (s. 18)

Idiomet *Jkn tekee mieli* ’någon har lust’ som används i exempel 32 ges i KS vid ordet *mieli* ’sinne’. Idiomet nämns också i SKP och i SURU där översättningen av den finska uttrycket motsvarar helt översättningen till svenska i exempel 32. Det finska idiomet ges också i NK. Den svenska översättningen är klart ett normaluttryck, eftersom det är ett vanligt verb som inte har någon idiomatisk betydelse.

33) Minä en **antanut tilaa hengittää**. (s. 24)
Hon hävdade att jag **kvävde** henne. (s. 24)

I exempel 33 är det också fråga om ett svenskt normaluttryck. KS ger inte idiomet *antaa tilaa hengittää* ’ge utrymme att andas’, men nämner uttrycket *antaa tilaa* ges vid ordet *tila* ’utrymme’. Ytterligare nämns uttrycket *ei ollut tilaa säälille* ’det fanns inget utrymme för medlidande’, som liknar det finska idiomet i exempel 32. I SKP ges också samma uttryck och därtill uttrycket *antaa tilaa jllek*, som inte har helt samma betydelse som det finska idiomet i exemplet. Det finska idiomet har figurativ betydelse, även om det är lätt att fastställa betydelsen. Också det svenska uttrycket har figurativ betydelse, men det handlar om ett enskilt verb.

34) Se **kirvoitti naurut** hautajaisväessä. (s. 28)
Begravningsgästerna **fick sig ett gott skratt**. (s. 28)

Exempel 34 visar ett fall till där det finska idiomet har översatts med ett normaluttryck i svenskan. Det finska idiomet *kirvoittaa naurut* ’locka fram skratten’ nämns i KS vid ordet *kirvoittaa* ’locka fram’. Samma idiom förekommer också i SKP men inte i NK. Det finska idiomet och det svenska uttrycket är relativt olika, till exempel motsvarar verben inte varandra. Det svenska uttrycket är dessutom ett normaluttryck, eftersom det har inte har någon idiomatisk betydelse och också är lätt att förstå.

35) …joka ei suostu puhumaan asiasta, joka **kaiken järjen mukaan** kiinnostaisi koko maailmaa. (s. 30)
…som vägrar att diskutera en sak som **rimligtvis** borde intressera hela världen. (s. 31)

I exempel 35 är det klart fråga om ett svenskt normaluttryck. Det finska idiomet *kaiken järjen mukaan* ’enligt allt förnuft’ ges i KS vid ordet *järki* ’förnuft’. Dessutom ges idiomet också i SKP. Uttrycket *kaiken järjen mukaan* nämns inte ordagrant men idiomet *kaiken järjen nimessä* ’i allt förnufts namn’ ges, och dess betydelse är snarlik. Det svenska uttrycket har ingen idiomatisk betydelse och är ett adverb.

36) Nähtävästi hän kokee **olevansa vastuussa** hoidon loppuunsaattamisesta. (s. 31)
Tydligen **känner han ett ansvar** att slutföra behandlingen. (s. 32)

I exempel 36 har det finska idiomet också översatts med ett normaluttryck på svenska. Idiomet *olla vastuussa* ’ha ansvar’ ges i KS vid ordet *vastuu* ’ansvar’. Dessutom förekommer idiomet i SKP och i NK. Det finska ordet och det svenska uttrycket är lite likadana, eftersom substantiven i båda uttrycken motsvarar varandra. Men det svenska idiomet har inte verbet *vara* som det finska idiomet i sin tur innehåller. Det svenska uttrycket kan ses som ett normaluttryck, eftersom betydelsen inte är figurativ.

37) Eikös ne sen nimiset ravaa **kaiken maailman** brigbrothereissa? (s. 46)
Kvinnor med sådana namn brukar väl mest figurera i **olika** Big Brother-program? (s. 48)

Exempel 37 visar ytterligare ett fall där det finska idiomet har översatts med ett normaluttryck i svenskan. Det finska idiomet *kaiken maailman* ’all världens’ nämns i KS vid ordet *maailma* ’värld’. Samma idiom ges i SKP och i NK. Enligt ordböckerna SKP, KS och NK används idiomet *kaiken maailman* ofta med nedlåtande attityd. Det svenska uttrycket är inte ett idiom utan ett normaluttryck, ett vanligt adjektiv vars betydelse är lätt att förstå. Det finska idiomet och det svenska uttrycket har dessutom helt olika lexikalisk form.

4.2.4 Oklara fall

Vid några fall var det lite svårt att avgöra om de ska räknas som idiom eller inte. Dessa fall presenteras i detta avsnitt. Jag har ändå kategoriserat dem med hjälp av Ingos översättningsstrategier.

För det första förekom det vissa finska uttryck som troligtvis är idiom, inte verkar vara lika fixerade eller allmänt använda. De nämns varken i vanliga ordböcker eller i idiomordboken. Sådana uttryck var till exempel *olla paperisotaa* och *olla yhtä sotaa*. Följande exempel visar det senare uttrycket:

38) En tietenkään ole pyytänyt kertomaan, mutta kahvihuoneessa kertomiensa juttujen perusteella se homma **on yhtä sotaa**. (s.59)
Jag har förstås inte bett henne berätta, men utifrån allt jag hört i fikarummet **är det ett enda långt krig**. (s.62)

Idiomet i exempel 39 har mycket likadan form som idiomet *elämä on yhtä juhlaa* i exempel 25, även om de inte har samma betydelse. En annan skillnad mellan dem är att uttrycket *olla yhtä sotaa* inte är fixerat, medan idiomet i exempel 25 definitivt är det. Det finska uttrycket *olla yhtä sotaa* nämns inte i KS utan i stället ges exemplet *Elämä oli yhtä juhlaa* där ordet *yhtä* enligt KS används för att uttrycka något förblir lika. Enligt KS används ordet *yhtä* också som förstärkningsord i uttryck som *Oli yhtä hymyä koko tyttö*. Det finska uttrycket i exempel 38 ges inte i SKP. Den svenska motsvarigheten nämns inte heller i SURU eller i SO. I idiomböckerna hittar man varken det finska eller det svenska idiomet. Det finska och det svenska uttrycket är samtidigt mycket lika. Orden i uttrycken motsvarar varandra förutom att det svenska uttrycket innehåller också adjektivet *långt*. Eftersom en snarlik konstruktion med det finska uttrycket förekommer i ordböckerna kunde man se det som ett idiom. Dessutom har det klart figurativ betydelse. Det enda problemet är att det är inte så fixerat. Som Sköldberg (2004: 23) konstaterar är det emellertid ibland svårt att avgöra om ett idiom är institutionaliserade eller inte och dessutom varierar olika personers åsikter om vad som ska ses som institutionaliserat eller inte. Därför kan gränsen mellan institutionaliserat och icke-institutionaliserat uttryck vara suddig ibland. Om idiom används mycket ofta nämns de också mer sannolikt i ordböcker. Möjligtvis har idiomen *olla yhtä sotaa* och *olla paperisotaa* inte ännu blivit så vanliga i finska att de inkluderas också i ordböcker.

För det andra finns det ett fall som består av endast av en konstituent. Till exempel Langlotz (2006: 3) konstaterar att idiom består av två eller flera konstituenter. Ytterligare konstaterar han att till exempel sammansättningar med idiomatisk betydelse är sammansatta idiomatiska strukturer. Enligt Langlotz (ibid.) finns det samtidigt avvikande åsikter om huruvida dessa idiomatiska strukturer ska ses som idiom eller inte. Till exempel Wood (1986: 95) anser att vissa sammansättningar kan kategoriseras som idiom. I materialet förekom också sådana här

fall som verkar ha idiomatisk betydelse och dessutom är några av dem sammansättningar. Eftersom vissa forskare anser att idiomatiska sammansättningar är idiom, kunde de också ses som idiom i denna studie. Fallen som förekom i materialet är uttrycken *jälkikäteen, pomminvarmasti*, *nyrkkisääntö*, *mukiinmenevä* ja *kyytipoika*. Exempel 39 och 40 visar två av dem.

39) **Jälkikäteen** mietittynä (s.22)
    så här **i efterhand** (s.22)

Det finska uttrycket *jälkikäteen* nämns i KS, och också i SKP. Dessutom finns det svenska uttrycket i SURU och i SO. I fråga om idiomordböckerna ges det finska uttrycket inte i NK, medan det svenska uttrycket finns i SHN men inte i SI. Det särskrivna uttrycket *efter hand* nämns däremot i SI, men det har en lite annan betydelse. Det finska och det svenska uttrycket är mycket likadana förutom att det finns en kasusform i det finska uttrycket och prepositionen i det svenska uttrycket som inte motsvarar varandra. Om man anser att det finska uttrycket faktiskt är ett idiom har den svenska motsvarigheten översatts till ett idiom med egen formulering. På grund av att det är svårt att bestämma den egentliga betydelsen hos det finska uttrycket utan att känna till det betyder kunde man i teorin också tolka det som ett idiom. Vanligtvis räknar man sådana uttryck som idiom där det inte är möjligt att bestämma betydelsen baserat på de enskilda konstituenterna i uttrycket (Glucksberg 2001: 68).

40) …ja sitten tajuaa, että onhan ne aika hyviä ja niitä tulee ostettua kotiin suklaamunien **kyytipojaksi**. (s.50)
    …och man minns plötsligt hur goda dom är och köper en påse åt sig själv **som tilltugg** till chokladäggen. (s.53)

Det finska uttrycket *kyytipoika* som används i exempel 40 nämns i KS. Uttrycket ges också i SKP. Den svenska motsvarigheten förekommer också i SURU och i SO. Det finska idiomet nämns däremot inte i NK. Det finska och det svenska uttrycket är samtidigt mycket eftersom det används helt olika lexikala ord uttrycken. På samma sätt som i exempel 39 är det i detta fall också svårt att bestämma den egentliga betydelsen hos det finska uttrycket baserat på de enskilda konstituenterna i det. Om man antar att det finska uttrycket är ett idiom innebär det att den svenska motsvarigheten är ett normaluttryck, eftersom det är lätt att avgöra dess betydelse.

5 Sammanfattning och diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka hur finska idiom i Miika Nousianens roman *Juurihoito* har översatts till svenska i den svenska versionen *Roten till det goda*. Med hjälp av Ingos (2007) översättningsstrategier delade jag in översättningarna i tre grupper: ordagranna översättningar, idiom med egen formulering och normaluttryck. Totalt analyserade jag 80 fall. Jag ställde följande forskningsfrågor: 1. Vilka idiom används i det finska originalet? 2. Vilka motsvarigheter finns det i den svenska översättningen? 3. Hur motsvarar den översättningsmotsvarigheten det finska idiomet?

Resultaten från studien visar att den mest använda översättningsstrategin är svenska idiom med egen formulering, eftersom den förekommer 44 gånger i materialet, vilket är 55 % av alla fall. Dessutom används normaluttryck relativt ofta, totalt 22 gånger, vilket utgör 27,5 % av alla fall. Ordagranna översättningar används 12 gånger i materialet, vilket är 15 % av alla fall.

Det var lite överraskande för mig att svenska idiom med egen formulering var den vanligaste översättningsstrategin. Att hitta en lämplig idiomatisk motsvarighet till källspråkets idiom är inte alltid lätt. Det är naturligtvis önskvärt att denna översättningsstrategi används mycket, eftersom den enligt Ingo (2007: 144) bibehåller textens stil rikare och mer uttrycksfull. Användning av normaluttryck i sin tur är inte en önskvärd strategi vid översättning, men översättaren kan ändå använda den om hen inte hittar ett motsvarande idiom i målspråket (Ingo 2007: 145). Eftersom användning av normaluttryck inte är önskvärt är det lite överraskande att det används ändå relativt mycket i materialet. Orsaken till det kan vara att översättaren har velat säkerställa att originaltextens budskap är riktigt klart för läsaren. Som Ingo (2007: 145) konstaterar förmedlar man genom att översätta idiom med normaluttryck källtextens information klarare, vilket är fördelen med denna strategi. Naturligtvis kan användning av normaluttryck också i vissa fall ha varit det bästa alternativet av alla översättningsstrategier. Att ordagranna översättningar inte använts så mycket, var inte överraskande eftersom de som Ingo (2007: 144) konstaterar ofta gör översättningen konstig i målspråket. På det viset kan användning av strategin ibland vara riskabelt.

Av resultatet framgår också att de finska idiomen *kaiken maailman* och *olla jotain hampaankolossa* inte alls blivit översatta i den svenska versionen av romanen utan helt utelämnade. Orsakerna till det kan vara många. Som Baker (2011: 85) konstaterar kan ett idiom utelämnas till exempel när det inte finns en lämplig motsvarighet i målspråket eller när

dess betydelse är svårt att omskriva. Dessutom kan stilistiska aspekter göra utelämning nödvändig. Orsaken till det varför idiomet *olla jotain hampaankolossa* har utelämnats är troligtvis att det inte finns någon motsvarighet i svenska som skulle ha samma betydelse och samma form. Det är naturligtvis inte nödvändigt att använda ett idiom med samma form men en väsentlig del av betydelsen förloras i så fall, eftersom det finska idiomet har både figurativ och egentlig betydelse. Idiomet *kaiken maailman* har möjligtvis utelämnats av stilistiska skäl, eftersom det finns ett slags motsvarighet i målspråket och idiomet vid behov också kan omskrivas. Det är också möjligt att idiomet inte var nödvändigt i den svenska kontexten.

I materialet fanns dessutom ett antal oklara fall. Jag anser att de troligtvis är idiom, men kanske inte typiska idiom. Idiomen *olla paperisotaa* och *olla sotaa* ser ut som idiom men trots det är de inte fixerade och förekommer inte heller i idiom- eller ordböckerna. Det innebär emellertid inte att de inte skulle kunna vara idiom. Enligt Sköldberg (2004: 23) är det inte alltid lätt att bestämma om ett idiom är institutionaliserat eller inte. Möjligtvis har dessa idiom inte inkluderats i ordböcker pga. att de inte ännu används så mycket.

Dessutom förekom idiom som bestod av endast en konstituent, av vilka några var sammansättningar. På grund av det inte heller var lätt att bestämma den egentliga betydelsen hos dessa uttryck kunde man dra slutsatsen att de är idiom. Enligt Langlotz (2006: 3) består idiom emellertid vanligtvis av två eller flera konstituenter. Dessutom konstaterar han att vissa forskare ser sammansättningar med idiomatisk betydelse som sammansatta idiomatiska strukturer, medan andra forskare ser dem som just idiom, vilket kunde vara ett argument för att se också de fall som förekommer i mitt material som idiom.

Att resultaten från studien ser ut som de gör beror på många olika aspekter. Till exempel kunde resultaten ha blivit lite annorlunda om materialet hade varit mer omfattande. Åtminstone kan man med mer omfattande material dra lite mer pålitliga slutsatser. I vilket fall som helst beror översättningsresultaten relativt mycket också på översättaren. Som Ingo (2007: 144) konstaterar kan översättning av idiom vara mycket svårt för översättare och dessutom måste översättaren behärska både käll- och målspråket pragmatiskt för att lyckas med översättningen. Svenska och finska har emellertid många gemensamma uttryck, vilket gör det lättare att hitta lämpliga motsvarigheter i översättningen. På grund av detta fungerar ordagranna översättningar bättre när det handlar om två språk med relativt likadant ordförråd. I denna studie användes ordagranna översättningar ändå minst. Men vissa svenska idiom med en annan formulering jämfört med de finska idiomen var samtidigt mycket likadana på det

viset att de uttryckte samma språkliga bild. Då kunde man också se att de två kulturerna ligger nära varandra. Normaluttryck användes emellertid relativt mycket och på det viset var det inte synligt att språken har ett likadant ordförråd. I fortsättningen skulle det vara intressant att jämföra språk vars ordförråd är mycket olikt. Dessutom skulle studier med mer omfattande material vara relevanta.

Litteratur

Baker, Mona, 2011: *In Other Words: A coursebook on translation*. Andra upplagan. London and New York: Routledge

Cowie, A. P., 1998b: Introduction. I: Cowie, A. P. (red.): *Phraseology: Theory, Analysis and Applications*. Oxford: Clarendon. S. 1-20

Epstein, B. J., 2012*: Translating Expressive Language in Children's Literature: Problems and Solutions*. Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers.

Fernando, Chitra & Flavell, Roger, 1981: *On idiom: critical views and perspectives.* Exeter Linguistic Studies 5. Exeter.

Fraser, B., 1970: Idioms within a transformational grammar. *Foundations of language*, 6, 22-42.

Gibbs, Raymond W. Jr., 2009: Why Idioms Are Not Dead Metaphors. I Cacciari, C. & Tabossi, P (red.): *Idioms: Processing, Structure, and Interpretation*. New York: Psychology Press. S. 27-55

Glucksberg, Sam, 2001: *Understanding Figurative Language: From Metaphor to Idioms.* Oxford: Oxford University Press.

Granger, Sylviane & Paquot, Magali, 2008: Disentangling the phraseological web. I Granger, S & Meunier, F. (red.): Phraseology: *An interdisciplinary perspective*. Amsterdam: Jogn Benjamins Publishing Company. S. 27-49

Grant, Lynn & Bauer, Laurie, 2004: Criteria for Re-defining Idioms: Are we Barking up the Wrong Tree?: Applied linguistics. I: volume 25-1. S. 38-61

Grauberg, Walter, 1989: Proverbs and Idioms: Mirror of National Experience? I: Gregory, J. (red.): *Lexicographers and Their Works*, Exeter Linguistic Studies 14, University of Exeter. S. 94-99

Gries, Stefan Th., 2008: Phraseology and linguistic theory: A brief survey. I: Granger, S. & Meunier, F. (red.): *Phraseology: An interdisciplinary perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. S. 3–25

Haarala, Risto m.fl., 2001: Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa, L-R. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Haarala, Risto m.fl., 2001: Suomen kielen perussanakirja. Kolmas osa, S-Ö. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Hartmann, Reinhard R. K., 2001: *Teaching and researching lexicography*. New York: Longman.

Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik.* Lund: Studentlitteratur.

Korhonen, Jarmo, 2018: *Fraseologia: Kiinteiden sanayhtymien tutkimus*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

KS = Kielitoimiston sanakirja, 2023. https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/

Langlotz, Andreas, 2006: *Idiomatic creativity: A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiom-variation in English*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Nesselhauf, N, 2004: What are collocations? I Allerton, D. J., Nesselhauf, N. & Skandera, P. (red.): *Phraseological Units: Basic Concepts and their Application.* Basel: Schwabe. S. 1–21

NK = Kari, Erkki, 1993: *Naulan Kantaan*. Helsinki: Otava.

Nunberg, Geoffrey, Sag, Ivan, A., Wasow, Thomas, 1994: Idioms. *Language. Journal of the Linguistics Society of America* 70, NF 3. S.491–538

Otava, 2023. Tillgänglig: https://otava.fi/kirjailijat/miika-nousiainen/ Hämtad: 6.1.2023

SHN = Kari, Erkki, 1993: *Svenska här och nu*. Keuruu: Otava.

SI = Luthman, Hans, 2003: Svenska idiom: 3.500 vardagsuttryck. Andra upplagan. Kristiansand: Folkuniversitets förlag.

Sinclair, J. (red.), 1987: *Looking Up. An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. London: Collins Cobuild.

SKP = Haarala, Risto m. fl., 2001: Suomen kielen perussanakirja. Ensimmäinen osa, A-K. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Sköldberg, Emma, 2004: *Korten på bordet: Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Göteborg: Göteborgs universitet.

SO = Svensk ordbok, 2023. Tillgänglig: https://svenska.se/so/?sok=&pz=1

SURU = Suomi–ruotsi-suursanakirja, 2023. Tillgänglig: https://kaino.kotus.fi/finsk-svensk/?p=advsearchform

Venuti, Lawrence, 1995: *The Translators Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.

Vapola, Roosa, 2020: Kandidatavhandling i nordiska språk. *Översättning av idiom från finska till svenska i Nousiainens roman Hallonbåtsflyktingen*. Turun yliopisto.

Wood, Mary McGee, 1986: *A definition of idiom*. Bloomington: Indiana univ. linguistics club.

Materialet

Nousiainen, Miika, 2016: Juurihoito. Helsinki: Otava.

Nousiainen, Miika, 2017: Roten till det goda. Finland: Brombergs.

Lyhennelmä

Leksikografia

Leksikografia voidaan jakaa sanakirjojen tutkimiseen sekä sanakirjojen laatimiseen, joista ensimmäinen edustaa teoriaa ja toinen käytäntöä (Hartmann 2001: 4). Leksikografian tutkimusalueena on Hartmannin (2001: 8) mukaan varsin laaja. Tärkeimpiä syitä siihen on, se, että tietoa saadaan useista eri vaihtelevista lähteistä. Hartmannin mukaan (2001: 5–6) leksikografian osa-alue, missä tutkitaan sanakirjoja, voi pitää sisällään esim. sanakirjan arviointia, mikä tarkoittaa, että arvioidaan useita eri teoksia ja käsityksiä, mitä muilla ihmisillä on niistä teoksista. Lisäksi sanakirjojen tutkimiseen liittyy myös sanakirjojen käyttö eli tässä tapauksessa esim. sanakirjoja käyttävien ihmisten viittaustaidot sanakirjoihin ja muihin teoksiin sekä se, miten niitä voidaan opettaa.

Fraseologia

Tutkimus fraseologian alalla on mennyt eteenpäin viime vuosina ja tutkimusalueen rajaaminen muihin kielellisiin ilmiöihin on helpottunut jonkin verran (Gries 2008: 3). Fraseologia on tutkimusalueena laaja ja siinä on käytössä monia eri termejä (Korhonen 2018: 16). Tavallisesti fraseologia-termillä on Korhosen (2018: 13) mukaan kaksi eri määritelmää, jotka ovat seuraavat: kiteytyneen sanayhdistelmän kokonaisuus kielessä ja tutkimusalue kielitieteessä, jonka tarkoituksena on tutkia kiteytyneitä sanayhdistelmiä. *Fraseologismi* ja *fraseemi* toimivat yläkäsitteinä fraseologisille ilmauksille. Korhosen (2018: 14) mukaan fraseologia voidaan lisäksi jakaa eri alakategorioihin, joista hänen mielestään huomionarvoisimpia ovat *idiomatiikka* ja *paremiologia*. Idiomatiikalla voidaan viitata joko idiomaattisten ilmausten kokonaisuuksiin tai tutkimusalueen osaan. Tässä tapauksessa idiomi tarkoittaa, ettei sen merkitystä voida tietää komponenttien merkityksen perusteella. On kuitenkin jossain määrin mahdollista päätellä idiomin merkitys. Paremiologiassa tutkitaan sen sijaan sananlaskuja (Korhonen 2018: 15).

Idiomin määritelmä

Se, miten idiomi määritellään kielitieteessä, vaihtelee jonkin verran. Glucksbergin (2001: 68) mukaan idiomi määritellään tavallisesti ”rakenteeksi, jonka merkitystä ei voida johtaa yksittäisten konstituenttien merkityksistä”. Tämä määritelmä ei kuitenkaan päde ihan kaikkiin

idiomeihin, koska toisinaan idiomin merkitys on helpompi päätellä konstituenttien perusteella. Lisäksi idiomien kompositionaalisuus ja syntaktinen joustavuus ovat hieman ongelmallisia idiomien käytössä ja niiden ymmärtämisessä (Glucksberg 2001: 69). Kompositionaalisuudella viitataan siihen, kuinka hyvin idiomin merkityksen voi johtaa yksittäisten konstituenttien merkityksestä. Se kuinka kompositionaalisia eri idiomit ovat, vaihtelee jonkin verran. Idiomien syntaktisella joustavuudella taas viitataan siihen, kuinka paljon idiomin merkitys riippuu sen syntaktisesta muodosta ja samalla siihen, kuinka paljon idiomia on mahdollista muuttaa tai analysoida sen syntaktisuutta. Syntaktisen joustavuuden aste voi vaihdella paljonkin eri idiomien välillä. Langlotz (2006: 3–4) mainitsee myös idiomeille tyypillisen kiteytyneisyyskäsitteen, joka pohjautuu Fraserin ”frozennes”-käsitteeseen. Tämä liittyy siihen, kuinka paljon fraasin leksikaalinen muoto ja kieliopilliset tekijät voivat vaihdella.

Idiomeja määriteltäessä, on huomioitava myös niiden leksikaalinen muoto. Langlotzin (2006: 3) mukaan idiomi koostuu kahdesta tai useammasta konstituentista. Hänen mukaansa idiomaattiset yhdyssanat, fraasiverbit sekä sananlaskut voidaan laskea vähintäänkin idiomaattisiksi rakenteiksi. Hän kuitenkin huomauttaa, että jotkut tutkijat pitävät tällaisia idiomattisia rakenteita idiomeja, kun taas toiset eivät. Sköldbergin (2004: 23–24) mukaan idiomeille on myös tyypillistä institutionaalisuus. Toisinaan on vaikea tietä, onko jokin idiomi institutionaalinen vai ei. Kuitenkin esimerkiksi tekstikorpuksen avulla voidaan saada tietoa idiomin yleisyydestä.

Idiomeille tyypillistä on myös niiden kuvainnollinen tai metaforinen merkitys (Sköldberg 2004: 24–25). Tutkijoiden keskuudessa ilmenee kuitenkin epävarmuutta siitä, että pitääkö kokonaisuudessaan idiomin merkityksen olla kuvainnollinen, jotta sillä voidaan todeta olevan kuvainnollinen merkitys, että joillakin idiomissa olevilla konstituenteilla on kuvainnollinen merkitys. Gibbsin (2009: 57) mukaan monet idiomit ovat metaforisia.

Pragmatiikan merkitys kääntämisessä

Ingon (2007: 126–127) mukaan pragmaattisen aspektin avulla varmistetaan, että tekstin tavoite saavutetaan ja käännös on sopiva myös sen uudessa ympäristössä. Ingon (ibid.) mukaan on myös tärkeää ottaa huomioon lähdekielen kielensisäiset ja kieltenväliset tilannetekijät. Lyhyesti sanottuna tämä tarkoittaa, että on tärkeää ottaa huomioon, kuinka lähdekielen kulttuuri ja ympäristö on vaikuttanut alkuperäistekstiin. Lisäksi on otettava

huomioon tekstin lukijat, joille teksti on suunnattu. Käännösprosessissa tilannetekijät muuttuvat usein hieman, eli osa alkuperäisistä tekijöistä ei ole enää sopivia kohdekielessä, jotkut myös muuttuvat ja uusia tilannetekijöitä tulee. Kääntäjän tulee myös miettiä, mitkä aspektit ovat sen verran erilaisia lähde- ja kohdekielen kulttuureissa, että niitä täytyy täydentää tai muuttaa jollain tavalla. Lähdekielisen ja kohdekielisen tekstin kulttuuri ja julkaisuaika ovat usein varsin erilaisia, vaikkakin toiset kielet ovat tietysti läheisempää sukua keskenään, jolloin kääntäminen myös helpottuu.

Idiomien kääntäminen

Idiomien kääntämisessä on paljon asioita, joita tulee ottaa huomioon. Epstein (2012: 107) kuvailee kääntämisprosessin eri vaiheita, jotka ovat seuraavat: idiomin käyttötarkoituksen selvittäminen, pohtiminen siihen liittyen mikä idiomin merkitys on lähdekielessä ja kohdekielessä, huomion kiinnittäminen siihen, miten edelliset käännökset on käännetty ja lopuksi sopivan kääntämisstrategian valitseminen. Bakerin (2011: 71) mukaan kääntämisessä on hyvä huomioida se, että toisinaan esim. tiettyjen idiomien käyttäminen soveltuu vain tiettyyn kulttuuriin. Toisinaan voi olla jopa mahdotonta kääntää tiettyyn kulttuuriin sidottuja ilmauksia kohdekielelle. Baker (2011: 72) muistuttaa lisäksi siitä, että vaikka kohdekielinen ilmaus vastaisikin lähdekielistä ilmausta, se ei siltikään välttämättä tarkoita sitä, että niitä käytettäisiin samalla tavalla tai samoissa konteksteissa. Näin ollen, eri kielten idiomeilla voi olla eri konnotaatioita, ja siksi niiden käyttö eroaa toisistaan. Baker (ibid.) toteaa myös, että idiomeja kääntäessä on lisäksi hyvä ottaa huomioon idiomien kirjaimellinen ja idiomaattinen merkitys, jotka ovat toisinaan molemmat nähtävissä yhdessä idiomissa. Silloin täytyy muistaa, että käännettäessä kohdekielisellä idiomilla pitää olla samanlainen muoto ja samanlainen merkitys kuin lähdekielisellä idiomilla, jotta käännöksestä tulee onnistunut.

Ingo (2007: 144–145) nimeää seuraavat neljä strategiaa idiomien kääntämisen avuksi: 1) idiomi, joka on käännetty omalla idiomilla 2) idiomi, joka on käännetty sananmukaisesti 3) idiomi, joka on käännetty selittävällä normaali-ilmauksella 4) normaali-ilmaus, joka on käännetty idiomilla. Idiomi, joka on käännetty omalla idiomilla, on sellainen, jolla on erilainen leksikaalinen muoto kuin lähdekielisellä idiomilla, vaikkakin silti sillä on sama merkitys. Kun idiomi on käännetty sananmukaisesti, tarkoittaa se toisinaan sitä, että ilmaus voi olla vieras tai jopa käsittämätön kohdekielelle. Kääntäminen sanasta sanaan voi kuitenkin myös joskus toimia ihan hyvin myös kohdekielellä. Normaali-ilmausten käyttöä pitäisi taas mielellään välttää. Sitä voidaan kuitenkin käyttää, jos kääntäjä ei löydä lähdekielistä idiomia

vastaavaa idiomaattista ilmausta. Neljännessä strategiassa, kääntäjä käyttää idiomia kohdekielisessä tekstissä, vaikka lähdekielisessä tekstissä on käytetty normaali-ilmausta. Tämä kääntämisstrategia ei ole niin yleinen ja sen avulla voidaankin muuttaa tekstin tyyliä merkittävästi.

Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten suomenkieliset idiomit on käännetty ruotsin kielelle Miika Nousiaisen romaanissa *Juurihoito* sekä sen ruotsinkielisessä käännöksessä *Roten till det goda*. Toisin sanoen, tavoitteena on tutkia, kuinka hyvin ruotsinkieliset käännökset vastaavat suomenkielisiä idiomeja. Tutkimuksessa hyödynnetään Ingon (2007) kääntämisstrategioita, joiden avulla idiomit luokitellaan joko sananmukaisesti käännettyihin ilmauksiin, ruotsalaisiin idiomeihin, joilla on oma muotonsa tai normaali-ilmauksiin. Tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

1. Mitä idiomeja suomenkielisessä romaanissa käytetään?
2. Mitä vastineita esiintyy romaanin ruotsinkielisessä käännöksessä?
3. Kuinka hyvin ruotsinkieliset käännökset vastaavat suomenkielisiä idiomeja?

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimuksen aineistona toimii romaani *Juurihoito* sekä sen ruotsinkielinen käännös *Roten till det goda*. Sen lisäksi aineisto koostuu 80 suomenkielisestä idiomista sekä niiden käännöksistä. Tutkimuksessa on tarkasteltu ainoastaan 66 ensimmäistä sivua suomenkielisessä romaanissa.

Tutkimuksessa käytetään deskriptiivistä kääntämisanalyysimenetelmää. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa on etsitty suomenkieliset idiomit romaanista ja kirjoitettu ne ylös. Tämän jälkeen on etsitty ruotsinkieliset vastineet suomalaisille idiomeille ruotsinkielisestä käännöksestä ja kirjoitettu ne ylös samalla tapaa sekä luokiteltu ne kolmeen eri ryhmään, sen mukaan miten ne vastaavat suomenkielistä käännöstä. Ryhmiin luokittelussa on käytetty apuna Ingon (2007) antamia idiomeille tarkoitettuja kääntämisstrategioita. Sen jälkeen tulokset on esitetty kvantitaviisesti. Tämän jälkeen tulokset on esitetty kvalitatiivisesti analysoimalla suomenkielisiä esimerkki-idiomeja sekä niiden ruotsinkielisiä käännöksiä.

Analyysissä apuna on käytetty myös eri sanakirjoja ja idiomisanakirjoja. Sanakirjojen avulla on osoitettu esim., että esimerkki-idiomit ovat oikeasti käytössä olevia idiomeja.

Tulokset ja pohdinta

Tulokset osoittavat, että ruotsalaiset erimuotoiset idiomit, oli kaikista yleisin kääntämisstrategia, koska sitä käytettiin 44 kertaa, mikä on 55 % kaikista tapauksista. Toiseksi yleisin käännösstrategia oli normaali-ilmaukset, joka esiintyi yhteensä 22 kertaa, mikä on yhteensä 27,5 %. Vähiten käytetty strategia oli sananmukaiset käännökset, joka esiintyi vain 12 kertaa materiaalissa, mikä on vain 15 %. Yllättävää tuloksissa oli se, että ruotsalaiset erimuotoiset idiomit olivat niin usein käytettyjä käännöksessä. Ingon (2007: 144) mukaan tekstin tyyli pysyy näin rikkaampana, joten kyseisen käännösstrategian käyttäminen on suotavaa. Yllättävää tuloksissa oli myös se, että normaali-ilmauksia käytettiin varsin paljon. Ingo (2007: 145) ei kannusta niiden käyttöön juurikaan, mutta toteaa niillä kuitenkin olevan se hyvä puoli, että ne välittävät lähdetekstin sanoman todella selkeästi. Ei sen sijaan ollut yllättävää, että sananmukaiset käännökset olivat vähiten käytettyjä, sillä myös Ingo (2007: 144) toteaa, että niihin liittyy toisinaan riski siitä, että käännöksestä tulee outo tai käsittämätön kohdekielessä. Tämän lisäksi tuloksista ilmeni, että kahta suomalaista idiomia ei ollut käännetty ollenkaan ruotsiksi ruotsinkielisessä romaanissa, eli ne oli poistettu.

Kvalitatiivisen analyysin lopussa mainitaan myös, että materiaalissa esiintyi sellaisia tapauksia, joista oli vaikeampi päätellä ovatko ne oikeastaan idiomeja. Nämä tapaukset on kuitenkin laskettu mukaan materiaaliin ja analysoitu. Tällaisia tapauksia olivat *olla yhtä sotaa*, *olla paperisotaa*, *jälkikäteen*, *pomminvarmast*i, *nyrkkisääntö*, *mukiinmenevä* ja *kyytipoika*. Näistä kaksi ensimmäistä ilmausta vaikuttivat olevan oikeita idiomeja, mutta eivät sen sijaan vaikuttaneet käytetyiltä ilmauksilta, eivätkä ne myöskään esiintyneet sanakirjoissa tai idiomisanakirjoissa. Idiomille tunnusomainen piirre on institutionaalisuus (Sköldberg 2004: 23). Siitä huolimatta välillä voi olla vaikeaa, päätellä, mitkä ilmaukset ovat institutionaalisia (Sköldberg ibid.). Raja sen välillä, mikä lasketaan ja mikä ei lasketa institutionaaliseksi idiomiksi, on toisinaan häilyvä. Loput materiaalissa esiintyvistä ilmauksista taas eivät olleet tyypillisen idiomin näköisiä, koska ne koostuivat vain yhdestä erillisestä sanasta. Langlotzin (2006: 3) mukaan on olemassa yhdyssanoja, joilla on idiomaattinen merkitys. Joidenkin tutkijoiden mielestä niitä ei voi laskea idiomeiksi, vaan sen sijaan ne olisivat yhdistyneitä idiomaattisia rakenteita. Toiset tutkijat taas mieltävät nekin idiomeiksi. Esim. Wood (1986: 95) on sitä mieltä, että jotkut yhdyssanat voivat olla idiomeja.

Tutkimuksen tulokseen ovat vaikuttaneet monet eri asiat. Jos esim. valitsemani materiaali olisi ollut laajempi, olisivat tuloksetkin voineet mahdollisesti olla hieman erilaisia. Käännöksen lopputulos riippuu paljolti kääntäjästä, ja Ingo (2007: 144) toteaakin, että onnistuakseen kääntämisessä hyvin kääntäjän tulee hallita pragmaattisesti sekä lähde- että kohdekieli hyvin. Tutkimuksen tuloksiin on varmasti vaikuttanut myös se, että ruotsin ja suomen kieli sisältää varsin paljon samanlaisia ilmauksia. Tuloksista huomaa myös jossain määrin sen, että kyseiset kielet sisältävän samantyyppisiä ilmauksia. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia sellaista kahta eri kieltä, mitkä ovat kulttuurisesti ja sanastollisesti kaukana toisistaan. Tässä tutkimuksessa olisi myös laajempi materiaali.